

LİBERAL PERSPEKTİF RAPOR

SAYI: 22 • ARALIK 2021

TÜRKİYE'DE KATILIMCI DEMOKRASİNİN DURUMU
ÖRGÜTLENME VE TOPLANMA HAKKI

Editör: İsrail Özkan

LİBERAL PERSPEKTİF RAPOR

Sayı: 22, Aralık 2021

**TÜRKİYE'DE KATILIMCI DEMOKRASİNİN
DURUMU: ÖRGÜTLENME VE TOPLANMA
HAKKI**

Editör: İsrail Özkan

© Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2021

Bu çalışma, International Democratic Initiative (IDI) tarafından desteklenmektedir.

Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir International Democratic Initiative (IDI) ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin görüşlerini yansıtmaz.

Özgürlük Araştırmaları Derneği

Çankaya Mah., Atatürk Bul., No: 160 D: 10 Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[f](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukarastirmalari](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukar](https://twitter.com/ozgurlukar)

YAZARLAR

Doç. Dr. Ali Rıza Çoban

1992 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesinden mezun olmuş, yüksek lisansını aynı üniversitede, doktorasını ise İngiltere’de Leeds Üniversitesi, Hukuk Fakültesinde 2002 yılında tamamlamıştır. 1994 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine hukuk bilimleri alanında araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Doktora sonrası Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamış, 2008 yılında Anayasa Mahkemesinde raportör olarak görevlendirilmiştir. Bireysel başvurunun kabul edilmesi ile 2011 yılında Bölümler başraportörü olarak atanmıştır. Bireysel başvuru sisteminin kurulmasında ve hayata geçirilmesinde rol oynamıştır.

Mülkiyet hakları, ifade özgürlüğü, anayasa yapımı ve anayasa değişiklikleri, hukuk devleti, anayasa teorisi ve anayasa yargısı özel ilgi duyduğu ve yayınlarının yoğunlaştığı alanlardır.

2017 yılından itibaren sivil toplumda faaliyet yürütmekte; ifade özgürlüğü, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı gibi alanlarda çeşitli projelerde yer almaktadır.

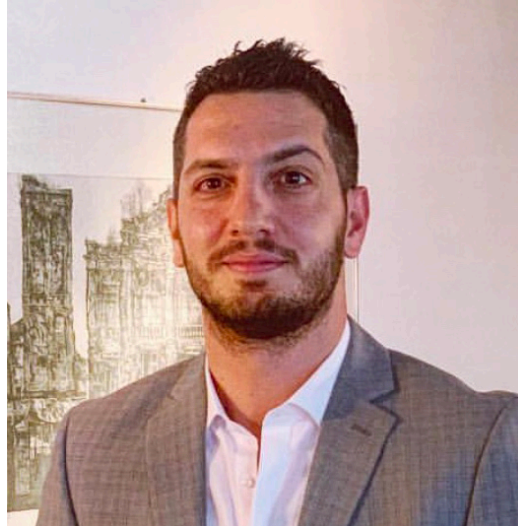
Av. Baran Kaya

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Lisans öğrenimini sürdürürken sivil toplumda çalışmaya başladı ve öğrenci hareketlerinde aktif rol aldı. Avukatlık ruhsatını aldıktan sonra sivil toplumda hukuki danışmanlığı başladı. Yüksek lisansını aynı üniversitede Kamu Hukuku Programında tamamladı ve şu anda Marmara Üniversitesinde Kamu Hukuku alanında doktora çalışmalarını sürdürmekte. Kurucu üyesi olduğu Sivil Alan Araştırmaları Derneğinde hukuki danışman olarak görev alıyor.

Av. Veysel Ok

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2006 yılında mezun olmuş, yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku alanında yapmıştır. Türkiye ve AB'deki mevzuat konusunda uzmanlaşan Ok, hak ve özgürlükleri savunmaya kendini adanmış ifade özgürlüğü avukatıdır. Gazeteciliği ve hukuku birleştiren bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olan Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA)'nin kurucusu ve eş direktörüdür.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
1. Örgütlenme Hakkı Bağlamında İfade Özgürlüğü ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkında	11
1.1. “Organization” Olarak “Örgütlenme”	11
1.2. Örgütlenme Doğaya Özgüdür	11
1.3. Temel Hak ve Özgürlüklere Bütüncül Bir Biçimde Bakış	12
1.4. Örgütlenme Özgürlüğünün Hukuki Boyutu	12
1.5. Ülkenin Kendi Yargıçları ve Amirleri Kendi Anayasalarına Uymamaktadır	13
1.6. 1.6. Hakların Özüne Dokunmak	14
1.7.2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa Yönelik Eleştiriler	15
2. Yargı İçtihatları Çerçevesinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı	17
2.1. Hakkın Kapsamı	19
2.1.1. Barışçıl Toplantı	19
2.1.2. Hakkın Sûjesi	20
2.1.3. Hakkın Biçimi	21
2.1.4. Hakkın İfade Özgürlüğü ile İlişkisi	23
2.2. Müdahale Biçimleri	24
2.2.1. Toplantıya İzin Verilmemesi	25
2.2.2. Bir Toplantıya Katılımı Engellemek için Önleyici Gözaltı ve Gösteriye Ulaşımın Engellenmesi	27

2.2.3. Bir Gösterinin Dağıtılması ve Güç Kullanımı.....	28
2.2.4. Gösteri Sonrasında Verilen Cezalar.....	29
2.3. Müdahalenin Kanuniliği.....	29
2.4. Meşru Amaç.....	31
2.5. Demokratik Toplumda Gereklilik.....	32
2.5.1. Toplantıya İzin Verilmemesi ve İzinsiz Bir Toplantının Dağıtılması.....	33
2.5.2. Gösteri Sonrasında Verilen Cezalar.....	35
2.6. Pozitif Yükümlülükler.....	36
3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkını Kullanırken Bilinmesi Gerekenler: Organize Ederken, Katılım Sağlarken ve Hak İhlalleri.....	39
3.1. Haksız Müdahale Şekilleri ve Bunlara Karşı Alınabilecek Önlemler ile İzlenebilecek Yollar 40	
3.1.1. İdarenin Haksız Müdahaleleri.....	40
3.1.1.1. Kolluk Tarafından Sık Sık Görüntü Kaydedilmesi.....	40
3.1.1.2. Pankart ve Dövizlere Müdahaleler.....	41
3.1.1.3. Yasaklama, Erteleme, Engelleme.....	41
3.1.1.4. Disiplin Soruşturması Açılması, Burs ve Kredilerin Kesilmesi.....	41
3.1.1.5. Diğer Müdahaleler.....	41
3.1.2. Cezalandırma: Hakkın Kullanımı Nedeniyle Gözaltı, Tutuklama ve Ceza Yargılamasına Maruz Kalmak.....	42
3.1.3. Özel Kişilerin Haksız Müdahaleleri.....	42
3.1.3.1. İşten Çıkarma.....	42
3.1.3.2. Hedef Gösterme, İtibarsızlaştırma.....	42
3.1.3.3. Tehdit.....	43
3.1.3.4. Fiili Saldırı.....	43
3.1.3.5. Toplantı Salonu Sözleşmesinin Çeşitli Nedenlerle İptal Edilmesi.....	43
3.2. Müdahalelere Karşı Alınabilecek Önlemler ve İzlenebilecek Yollar.....	43
KAYNAKÇA.....	46

“ Bir insanın kendi çıkarı için eylemde bulunma hakkından sonraki en doğal hakkı çabasını başkalarınıninki ile birleştirerek onlarla ortak hareket etme hakkıdır. Bu yüzden örgütlenme hakkı bireysel özgürlüklerin ayrılmaz bir parçasıdır. Hiçbir kanun koyucu toplumsal düzenin temellerine zarar vermeden örgütlenme hakkına müdahale edemez.”

Alexis de Tocqueville

ÖNSÖZ

Örgütlenme özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) m.11'den hareketle bireylerin çıkarlarını korumak üzere başkaları ile iş birliği yaparak çeşitli örgütler oluşturabilme, var olan örgütlere katılabilme ve bu örgütlerden ayrılabilme özgürlüğü olarak tanımlanır. Bu tanımın anlamlı olabilmesi için örgüt kavramının da tanımlanması gerekmektedir. Örgüt, ortak bir çıkar, etkinlik ya da amaç için gönüllülük temelinde bağımsız ve kâr amacı gütmeyen oluşturulan kuruluşlardır. Güdülen amaçların farklılaşması sonucu farklı örgüt türleri söz konusu olmaktadır. Siyasi amaçlarla kurulanlar siyasi parti, sosyal ve medeni amaçlarla kurulanlar dernek ve vakıf; son olarak ekonomik amaçlarla kurulanlar da sendika olarak isimlendirilmektedir.

Toplanma özgürlüğü ise Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği tanımı ile; bireylerin kendilerini ifade edebilmek amacıyla özel ve kamusal alanda toplantılar, yürüyüşler, geçit törenleri, protestolar ve oturma eylemleri gibi kolektif etkinlikler yapabilmelerini garanti altına almaktadır. Anayasa'da bu hak "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Düzenleme Hakkı" başlığı ile m. 34'te düzenlenmiştir. Buna göre: "Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir ..."

Örgütlenme ve toplanma özgürlüğü siyasi, sosyal, dini, etnik, sınıfsal, kültürel vb. hayatın tüm alanlarını kapsayan bir özgürlüktür. Dolayısıyla farklı alanları kapsayan bir özgürlük ister istemez diğer özgürlükler ile ilişkilendirilmelidir. Bu durum kendi başlarına temel insan hakkı olmaları dışında aslında bir başka temel hak ve özgürlük ile olan ilişkileri sebebiyle de onları önemli kılmaktadır. Toplanma özgürlüğü olmadan örgütlenme özgürlüğü bir anlam ifade etmeyeceği gibi bu iki özgürlük olmadan da ifade özgürlüğü büyük bir yara alacaktır. Çünkü örgütlenme ve toplanma özgürlükleri tanımları ve temel amaçları itibarıyla bireylerin kendileri daha iyi ifade edebilme ve gereken hallerde kamuoyu oluşturabilme çabasının araçlarıdır. Sosyal ve siyasi konularda sağlanan ifade özgürlüğünün özel bir versiyonu olarak düşünülebilecek inanç özgürlüğü de yine toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile yakın ilişkilidir. Bir adım daha öteye götürürsek ortak bir cephe oluşturmaları varlıkları açısından hayati öneme sahip olan işçilerin sendikal hakları da yine aynı ilişkiler ağı içindedir. Dolayısıyla örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne

getirilecek kısıtlamalar ilişkili olmaları açısından ifade ve inanç özgürlükleri ile diğer özgürlüklere de zarar verme riski taşımaktadır.

Sonuç olarak demokratik bir toplumdan ve gerçekçi siyasal katılım mekanizmalarından bahsedebilmek; demokratik, çoğulcu ve insan haklarına dayanan bir siyasal sistem inşa etmek için örgütlenme, toplanma ve bağlantılı olarak ifade ve inanç özgürlüğünün garanti altına alınmış olması elzemdir. Türkiye'nin de dahil olduğu Batı dünyasında diğer birçok konuda olduğu gibi bu iki özgürlük üzerinde de bir mutabakat söz konusudur. Bu iki özgürlük kimi düzenlemelerde tek başlarına taşıdıkları değerler açısından kimilerinde ise diğer özgürlüklerle olan ilişkileri üzerinden de değerlendirilerek hem ulusal hem de uluslararası hukuki metinlerde hak ettikleri yerleri almışlardır.

Ancak bu hakların ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerde güvence altına alınmış olmaları ne yazık ki yetmemektedir. Türkiye'de son yıllarda sivil toplum örgütlerine ve gösteri yürüyüşlerine yönelik artan siyasi baskılar, orantısız polis şiddeti ve artık kronik bir hal alan insan hakkı ihlalleri katlanarak artmaktadır. Türkiye uluslararası indekslerde özgür olmayan devletler kategorisinde bile aşağılara doğru inerken, hukuk devleti ve demokrasi puanları da aynı şekilde düşmektedir. Geldiğimiz noktada örgütlenme ve toplanma hakkı ve bağlantılı olarak ifade hürriyetinde yaşanan hak ihlalleri Türkiye'de çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi ve hukuk devletinden söz etmeyi imkansız kılmaktadır.

Bizler de Özgürlük Araştırmaları Derneği olarak yukarıdaki sorunlara dikkat çekmek, çözüm önerileri geliştirmek, ilgili anayasal haklara yönelik kamuoyunda farkındalık ve bilgi artışı sağlamak ve hazırlayacağımız rapor ile uluslararası camiada savunuculuk yapmak amaçlarıyla "Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü ve Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Durumu" projemiz kapsamında bu raporu hazırlamış bulunmaktayız. Özgür ve müreffeh bir Türkiye vizyonumuzu gerçekleştirmek için yaptığımız çalışmalarda bu hak ve özgürlüklerin demokrasi ve hukuk devletinin vazgeçilmez öğeleri olduğunu vurgular ve bu çalışmanın insan hakları alanında çalışan örgütlere faydalı ve karar alıcılara yol gösterici olmasını temenni ederim.

Özgürlükle,

İsrafil Özkan
Genel Sekreter
Özgürlük Araştırmaları Derneği

“Kimi zaman insanlar arası eşitliği bozan güç farklılıklarının oluştuğu, güçlünün zayıfı sömürebildiği toplumlarda bu adaletsizlikle mücadele için örgütlülük ve örgütlenme haline ihtiyaç duyulmaktadır.”

Terry Sheppard

1. ÖRGÜTLENME HAKKI BAĞLAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINDA

İfade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü aslında bireysel haklar olduğu kadar, kolektif bir haktır. Örgütlenme özgürlüğü; siyasi, dini, ideolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel veya mesleki nitelikteki bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelerek temel bir insani ihtiyacı karşılamayı amaçlamaktadır.

1.1. “Organization” Olarak “Örgütlenme”

Örgüt veya kuruluş kelimeleri aslında İngilizce “organization” kelimesinin karşılığıdır. Ancak Türkiye’de geçmişte yaşanan siyasi olaylardan ötürü örgüt kelimesi genellikle olumsuz ve hukuk dışı; organizasyon veya kuruluş kelimesi ise olumlu ve hukuki bir eylemi ya da yapıyı çağrıştırmaktadır. Örgüt ve örgütlenmeye ilişkin bu algı iktidar tarafından bilinçli olarak yaratılmıştır. Mevcut iktidar örgütlenmenin ne kadar güçlü ve etkili bir özgürlük olduğunun farkındadır. Bu sebeple de toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi örgütlenme özgürlüğünün uzantısı olan temel hak ve özgürlükleri yasal olmayan yollarla yasaklama girişimlerini sürdürmektedir. Türkiye’de iktidar örgüt ve örgütlenme kavramlarını o kadar kriminalize etmiştir ki; insanlar bu kelimeleri duyduğunda doğal bir haktan ziyade ‘siyasi iktidarı değiştirmeye çalışan gruplar’ şeklinde bir algıya kapılabilmektedir. Bugün herhangi bir ana akım gazetenin manşetinde yer alan örgütlenme kelimesi, sanki yasa dışı bir durum varmış gibi bir algı yaratabilmektedir.

1.2. Örgütlenme Doğaya Özgüdür

Örgütlenme insanın doğal bir yönelimidir, doğaya özgüdür. Tarihe ve doğaya bakıldığında birçok devrimsel buluşun, etkinliğin, kentsel yaşamın ve kültürel aktivitenin örgütlenme kavramı üzerinden gelişip, büyüyüp, ürettiğini görebiliriz. Doğada birçok canlı, örgütlenerek ayakta kalmayı başarmıştır. Bu yüzden bu durumun insana ait değilmiş gibi tasvir edilmesi, örgütlenerek talep edilebilecek hakların önünü kesmektedir.

1.3. Temel Hak ve Özgürlüklere Bütüncül Bir Biçimde Bakış

Örgütlenme hakkı tek başına bir anlam ifade etmekle birlikte ifade özgürlüğünü bu haktan çıkardığımızda örgütlenme hakkının büyük bir kayıp yaşaması kaçınılmazdır. Çünkü ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakkı ontolojik bir ilişki içerisindedir.¹ Siz, örgütlenmiş bir kurum olarak fikirlerinizi ancak ifade özgürlüğünüzü ve toplantı ve gösteri yürüyüş hakkınızı kullanarak ifade edebilir veya kamuoyu oluşturabilirsiniz². Bu sebeple temel haklara tek başlarına değil; bütüncül olarak bakmak gerekir.³

1.4. Örgütlenme Özgürlüğünün Hukuki Boyutu

Örgütlenme hakkı Anayasa ve çeşitli uluslararası sözleşmelerde koruma altına alınmış bir haktır. Uluslararası sözleşmeler açısından örgütlenme hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi m. 20/1-2, 23/4'te; Kişisel (Medeni) ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 22'de; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 8'de; İnsan Hakları ve Ödevleri Amerikan Bildirisi m. 22'de; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi m. 11'de; İnsan Hakları Amerikan Sözleşmesi m. 16'da ve İnsan ve Halkların Hakları Afrika Şartı m. 10'da düzenlenmiştir. Buna göre: "Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir..."

1 Duran, Hasan, İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2006, s. 57- 81, s.60

2 Özenç, Berke, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF), 2015, Cilt:74, Sayı: 2, s. 88

3 "İfade özgürlüğü aynı zamanda ilgili ve ilişkili din ve vicdan hürriyeti, toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkı, örgütlenme özgürlüğü gibi hakların kullanımında da önem arzeden bir hak olması hasebi ile demokratik bir toplumun ve siyasal sistemin olmazsa olmaz yapıtaşlarından da birini oluşturmaktadır." Tümay, Murat, Kişilik Hakları ve Basın Hürriyeti Çatışmasında İfade Hürriyeti Dengesi, Anayasa Yargısı, 2016, Cilt: 31, Sayı:1, s.355-378, s.355

Türkiye’de ifade özgürlüğünde ve özel kullanım şekli olan örgütlenme hakkında hukuki açıdan mevcut sorunların açığa çıkmasına sebebiyet verebilecek kadar büyük bir yetersizlik görünmemektedir.⁴ Bu anlamda aslında Türkiye’de yargıyı veya idareyi ele alınca, onları çok da engelleyici bir durum yoktur. Anayasa’da ve AİHS’te de örgütlenme özgürlüğü ile veya ifade özgürlüğüyle ilgili herhangi bir problem yoktur. Ancak bu demek değildir ki Türkiye’de bunlara ilişkin yeni normlara ihtiyaç yoktur. Elbette, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu geliştirilebilir ama asıl belirtilmek istenen husus bir vali veya kaymakam bir gösteriye izin vermek isterse onu kısıtlayan bir mevzuatın bulunmadığıdır.⁵

Türkiye’de gerçek anlamda uygulanması halinde örgütlenme ve ifade özgürlüğünü koruyup geliştirebilecek güçlü bir mevzuat vardır. Örneğin; 1982 Anayasası bir darbe anayasası da olsa temel hak ve özgürlükler konusunda birçok şey koruma mekanizması sağlamıştır.⁶ Ancak Türkiye’de yargının tarafsız ve bağımsızlığı sorunu büyüdükçe güçlü bir mevzuat tek başına yeterli olmamaktadır. Burada temel hakların korunmasında gerçekten fark yaratacak hususlar kanunların uygulamaları ve hakimler ve savcılarının demokrasi ve hukukun üstünlüğüne olan bakış açılarıdır. Türkiye’de hem hâkim ve savcılarının hukuka aykırı eylemlerine karşı hem de bir örgütlenme hakkı ya da ifade hürriyeti ihlalinde başvurulabilecek etkin bir şikâyet mekanizması da söz konusu değildir.

1.5. Ülkenin Kendi Yargıçları ve Amirleri Kendi Anayasalarına Uymamaktadır

İfade özgürlüğü ve örgütlenme hakkıyla ilgili şu anda en önemli dava, Osman Kavala davasıdır. Osman Kavala’nın yargılandığı konu, ifade özgürlü-

4 Anayasada “herkes, önceden izin almadan...toplantı hakkına sahiptir” denilmesine rağmen 2911 sayılı Kanun’un 3. maddesinde yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için İçişleri Bakanlığından izin alması zorunlu tutulmuştur. Kanun ayrıca toplantı sırasında yapılacak her faaliyet için de 48 saat önceden mülki amire bildirim yükümlülüğü öngörmektedir. Kanundaki bu kısıtlamaların Anayasaya ve uluslararası sözleşmelere uygun olduğunu söylemek mümkün değildir.

5 Özdemir, Ali, ‘Kamu Düzeni’ ve ‘Kamu Güvenliği’ kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği), International Journal Of Legal Progress, 2016, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 78-115, s.88

6 Detaylı bir okuma önerisi için: Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması, <http://politikaakademisi.org/2014/08/08/temel-hak-ve-hurriyetlerin-gelistimi-ve-korunmasi/>

ğü ve örgütlenme hakkının kullanımına ilişkindir. AİHM vermiş olduğu Kavala kararında ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı ve örgütlenme özgürlüğünün kullanılmasını hukuka uygun bulmuş ve Türkiye'nin hak ihlali gerçekleştirdiğine karar vermiştir ve AİHM kararları üye devletler için bağlayıcıdır.⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesine göre Sözleşmeye taraf tüm devletler AİHM kararlarına uymaya mecburlardır. Ancak Kavala'nın yıllardır süren tutukluluk hali devam etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin hukuka ve Anayasa'ya bakışını gözler önüne sermektedir. AİHM kararı doğrultusunda Kavala'yı tahliye etmeyen hakimler, suç işlemiş olmaktadır. Anayasa'ya uymayan hakimler ve kamu görevlileri artık Türkiye'nin en büyük sorunlarından biridir. Anayasaya uymayan yargıç ve kamu görevlilerinin hukukun üstünlüğüne, demokrasiye ve insan haklarına verdikleri zararın yanı sıra yaşattıkları mağduriyetlerin gelecekte yargılama konusu olması kaçınılmazdır.

1.6. Hakların Özüne Dokunmak

Toplantı ve gösteri yürüyüşü Anayasa m. 34'te şöyle düzenlenmiştir: “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.” Ancak Türkiye’de herhangi bir izin almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması artık mümkün değildir. Katalog gerekçelerle örgütlenme özgürlüğünün kullanım şekillerinden olan gösteri yürüyüşleri organize idari engellemeler ve polis müdahaleleriyle dağıtmakta ve hakkın kullanımı mümkün olmamaktadır. Türkiye’de 2016’dan itibaren toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının tıpkı ifade özgürlüğünde olduğu gibi sadece hukuki metinlerde yer aldığı ve gerçekten kullanmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bu durumu bir hak ihlali olarak tanımlanmanın yeterli olmayacağı açıktır; siyasi düzenin temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacak şekilde yeniden dizayn edildiğini söylemek daha doğru olacaktır.

⁷ Nişancı, Dilaver, AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS M. 5) Ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS M. 10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS M. 18) Açısından İrdelenmesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı:44: 37-74, s..69

Türkiye’de sivil toplum örgütleri, sendikalar ile bazı siyasi partiler hiçbir şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanamamaktadır. Bu gruplara LGBTİ’ler tarafından organize edilen her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünü de dahil edebiliriz. Bu tarz uygulamalarla bu hakların özü, çekirdeği yok edilmektedir.⁸ Dahası sadece ifade özgürlüğü hakkını veya toplantı ve gösteri yürüyüş hakkını kullandığı için birçok kişi şu an cezaevindedir. Bununla birlikte, yasal bir siyasi partinin faaliyetlerine katıldığı için terör örgütü üyeliğiyle yargılanan binlerce kişinin davaları sürmektedir. Demirtaş davası buna iyi örnek teşkil etmektedir. Devlet yasal olarak faaliyetlerini sürdürmekte olan bir siyasi partinin ideolojisini ifade etmesini suç unsuru kabul etmektedir. Böyle değerlendirildiğinde Türkiye’de artık örgütlenme, toplanma hakları ve ifade hürriyetinin gerçek anlamda kullanımının söz konusu olmadığını söylemek hatalı bir yorum olmayacaktır.

1.7. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa Yönelik Eleştiriler

Birçok insan hakları savunucusunun Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa bazı şerhleri, itirazları mevcuttur. Türkiye’de Anayasa’da ifade edildiği gibi, herkes barışçıl gösteri yapma hakkına sahiptir ama bu hakkı kısıtlayacak ulusal güvenlik, genel ahlak, kamu sağlığı gibi sayısız sınırlama ve istisnalar da bulunmaktadır.⁹ Bu sınırlama ve istisnalar doğrudan birçok grubun toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının engellenmesi anlamına gelmektedir. Örneğin, LGBTİ+’ların yapmak istediği toplantı ve gösteri yürüyüşleri “genel ahlak”; Kürtlerin yapmak istedikleri toplantı ve gösteri yürüyüşleri “milli güvenlik” gibi bağlamdan yoksun gerekçeler ile sürekli olarak engellenmekte ve bu grupların talepleri, bu istisnalar mazeret gösterilerek reddedilmektedir.

Kanun, kamu otoritelerine oldukça geniş bir takdir yetkisi vermiştir. Örneğin; LGBTİ+’ların Onur Yürüyüşü, “genel ahlak” a aykırılık olarak değerlendirilmektedir. Genel ahlak sınırları tamamen çizilmemiş ve yeterince tanım-

⁸ Özenç, Berke, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları. *Journal Of Istanbul University Law Faculty*, 2015, Cilt:73, Sayı:2, s.87-133, s.131

⁹ “Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı demokratik bir toplumda temel haklardan biridir. Aynı ifade özgürlüğü gibi, [bu hak da] demokratik toplumun temellerinden birini teşkil etmektedir. İşte bu sebeple bu hak dar yoruma tabi tutulmamalıdır” Tanyar, Ziya Çağa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, Cilt: 60, Sayı:3, s. 593-634, s.599

lanmamış bir kavramdır.¹⁰ Bu gibi muğlak ifadeler ile kanun koyucuların bir hakkı sınırlaması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) aykırı bir durumdur ve bu gerekçelere dayanarak uygulanan kısıtlamalara karşı yapılan başvurular sık sık AİHM'in ihlal kararları ile sonuçlanmaktadır.

Kanuna yapılan başka bir eleştiri de Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkını kullanan kişilere yönelik, polisin orantısız güç kullanmasıdır. Türkiye'de kolluk görevlileri gücünü orantısız, yaygın ve yok edici şekilde kullanmaktadır. Bu durum artık sistematik bir hale gelmiştir. Boğaziçi Üniversitesi eylemlerinde ve diğer protestolarda görüldüğü gibi kolluk müdahalesi demokratik toplum gerekliliğine aykırı olarak, orantısız ve yaygın olarak gerçekleştirilmektedir.¹¹ Bu duruma ilişkin de AİHM'nin çeşitli ihlal kararları mevcuttur. Örneğin Arpat/Türkiye kararında, polisin orantısız olarak gösteriye müdahale ettiği ve bu yüzden de Türkiye'nin AİHS'in toplantı ve dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen m.11'i ihlal ettiği kararına varmıştır.

En son eleştiri, kamu otoritelerinin ve güvenlik güçlerinin, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin ayrımcı bir uygulama yürütmesine yöneliktir. Farklı grupların bu haktan aynı şekilde faydalanması ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde garanti altına alınmışken Türkiye'de muhalif grupların bu haklardan yararlanması engellenmektedir.

Türkiye'de yukarıda açıklanan nedenlerle 2911 sayılı Kanuna eleştirel yaklaşmaktayız. Ancak örgütlenme ve toplanma özgürlüğünü düzenleyen diğer hukuki düzenlemelere baktığımızda mevzuatın bu hakları düzenlemekte yetersiz olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Türkiye'nin sıklıkla insan hakları ihlaline sebebiyet vermesindeki en büyük neden Anayasaya uymayan hakimler ve kamu görevlileridir. Başta yargıçlar ve kolluk görevlileri olmak üzere binlerce kamu personeli Anayasa'ya uymayarak bu hakların ihlaline sebebiyet vermektedir. Bu noktada insan hakları savunucularının karşısına cevaplaması gereken kritik soru olarak uygulamadaki bu durumun nasıl düzeltilebileceği çıkmaktadır. Örneğin, 15 Temmuz öncesi Türkiye'de ana akım medyada farklı sermayeler mevcuttu; ancak 15 Temmuz sonrasında, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin (TGS) güncel ve-

¹⁰ Herkes için genel geçerliliğe sahip ahlaki kurallar olmadığı gibi her yerde genel geçerliliğe sahip ahlaki kurallar da yoktur. Aktan, Coşkun Can, Ahlak ve ahlak felsefesine giriş, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 2009, Cilt:1, Sayı:1.s.40

¹¹ AİHM'in güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımına ilişkin görüşleri için bkz. ZABUNOĞLU, H. Gökçe, AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt:66, Sayı:3, s. 627-658, s.644

rilerine göre, medya şirketlerinin %97'si iktidara yakın sermaye gruplarının eline geçmiştir. Bu sebeple bazı insanlar artık internete yönelmiştir. Ancak şimdi de sosyal medyaya ilişkin deformasyon ve yalan haber (*fakenews*) adı altında saldırılar söz konusudur. Aslında iktidar, ifade özgürlüğünün ve örgütlenme özgürlüğünün kullanılabilmesi mecraları tamamen yok etmek üzerine bir politika üretmektedir. Sosyal medya şu an bir zamanların Taksim Meydanı olarak düşünülebilir. Sosyal medya, okulda, işyerinde veya mecliste kullanılmayan temel hakların kullanılabilmesi bir mecraya dönüşmüş vaziyettedir.¹² Ancak sosyal medyaya ilişkin düzenlemeler getirmeyi amaçlayan yasa taslağı ile bu mecra da tehdit altına girmiştir. Neyin yalan bilgi olduğuna veya neyin dezenformasyon olduğuna mevcut yargıların karar verecek olması tehditin boyutlarını daha da büyütmektedir.

Son yıllarda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı resmi söylem dışındaki grupların kullanmadığı bir hakka dönüşmüş vaziyettedir. Hukuki olan ile yasal olan farklı olabilir. Vali, Kaymakam toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasal olarak engelleyebilir ancak bu her zaman hukuki olacağı anlamına gelmez ve nitekim gelmemelidir. Örneğin, şu anda pandemi sebep gösterilerek kamu sağlığı düşüncesi ile engellemeler söz konusu olmakta. Ancak bu kararın hukuki olup olmaması farklı bir durumdur. Zaten, belki de hukuksuzlukların ifşası, toplantı ve gösteri yürüyüşleri sayısının artmasıyla mümkün olabilecektir.¹³

2. YARGI İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI

Toplu bir ifade biçimi ve kamusal katılım aracı olan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı Anayasa'da bir temel hak olarak tanındığı gibi Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler tarafından da güvence altına alınmıştır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin belirttiği gibi temel bir insan hakkı olan barışçıl toplanma hakkı, bireylerin kendilerini toplu olarak ifade etmesine ve mensubu oldukları toplumları şekillendirme sürecine katılmasına imkân verir. Barışçıl toplanma hakkı, kişilerin, diğer kişilerle dayanışma için-

¹² Etkileşimli iletişim kurulabilmesi, siyasetçinin kısa sürede daha geniş kitleye hitap edebilmesi ve onların tepkisini daha rahat ölçebilmesi sosyal medyayı güçlü bir politik araç haline getiren sebeplerdir. Çıldan, Cihan, Et Al. Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rol., Akademik Bilişim, 2012, Cilt:3, s. 233-237, s.236

¹³ Tanör, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Genişletilmiş Yenilenmiş 3. Baskı, İstanbul, BDS Yayınları, 1994, s. 107.

de, bireysel özerkliğini hayata geçirme imkanını koruduğu için kendi başına önemli bir haktır. Barışçıl toplanma hakkı ayrıca, ilgili diğer haklarla birlikte, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulculuk ilkelerine dayalı katılımcı yönetim sisteminin temelini oluşturur. Barışçıl toplantılar, mağduriyetleri dile getirmek için kullanıldığı zaman, toplumsal farklılıkların barışçıl, kapsayıcı ve katılımcı bir şekilde çözümlenmesi fırsatı doğabilir.¹⁴ Barışçıl toplanma hakkı aynı zamanda hak savunuculuğu için de önemli bir araçtır.

Anayasa'nın 3 Ekim 2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun'la değiştirilen ve şu an yürürlükte olan 34. maddesi şöyledir:

“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”

Toplanma özgürlüğü İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 20. maddesinde ve Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS) 21. maddesinde de güvence altına alınmıştır. UMSHS'nin 21. maddesi şöyledir:

“Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini (ordre public), sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konulamaz.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi örgütlenme özgürlükleri ile birlikte toplanma hakkını da güvence altına almıştır. 11. madde şöyledir:

“1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

¹⁴ İnsan Hakları Komitesi (İHK), Barışçıl Toplanma Hakkına (m. 21) İlişkin 37 Nolu Genel Yorum, para.1, <https://digitallibrary.un.org/record/3884725>

2.Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

Görüldüğü gibi bu düzenlemelerde öncelikle hak tanımlanmakta daha sonra da bu hakka hangi koşullarda müdahale edilebileceği belirtilmektedir. Mutlak bir hak olmayan toplanma özgürlüğü belli koşullarda sınırlandırılabilir. Buna göre sınırlandırmaların hukuka uygun olması, meşru bir amaç gütmesi ve demokratik bir toplumda gerekli olması gerekir. Bu çerçevede bir başvuru yapıldığında ulusal ya da uluslararası koruma mekanizmaları beş aşamalı bir inceleme yapmaktadır:

1. Hakkın bulunup bulunmadığı,
2. Hakka yönelik müdahalenin bulunup bulunmadığı,
3. Müdahalenin yasal dayanağı bulunup bulunmadığı,
4. Meşru bir amacın olup olmadığı,
5. Müdahalenin demokratik toplumda gerekliliği ve ölçülülüğü

Burada bu sistematığe uygun olarak konu ele alınacaktır.

2.1. Hakkın Kapsamı

2.1.1. Barışçıl Toplantı

Öncelikle belirtmek gerekir ki insan hakları hukukunda güvence altına alınan hak, barışçıl toplanma hakkıdır. Bu hak şiddet kullanmayı hiçbir şekilde korumaz. Anayasa “silahsız ve saldırısız” toplanmaları güvence altına almıştır. Düzenleyicilerin ve katılımcıların şiddet eğiliminde olduğu, şiddete tahrik ettiği veya demokratik bir toplumun temellerini reddettiği gösteriler koruma kapsamı dışındadır.¹⁵

¹⁵ AİHM, *Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, § 98; *Ter-Petrosyan / Ermenistan*, 2019, § 53; *Fáber / Macaristan*, 2012, § 37; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013, § 49; *Taranenko / Rusya*, 2014, § 66; AYM, *Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı*, B. No: 2013/3924, 6/1/2015, § 118; *Ali Sarıpınar (2) Kararı*, B. No: 2013/6186, 9/3/2016,

Ancak barışçıl bir gösteri sırasında yaşanan tek tük şiddet eylemleri, şiddete bulaşmayan diğer göstericilerin hakkını ortadan kaldırmaz.¹⁶ AİHM bir gösteri sırasında meydana gelen güç kullanma ve şiddete başvurma hallerinin toplantının barışçıl niteliğini bozup bozmadığına karar verirken, (i) toplantının baştan barışçıl olarak planlanıp planlanmadığı, organizatörlerin baştan itibaren şiddet niyetinin bulunup bulunmadığı; (ii) toplantıya katılırken başvuruçunun şiddet niyetinin bulunup bulunmadığı; ve (iii) başvuruçunun herhangi bir kimseye bedensel zarar verip vermediği gibi hususları dikkate almaktadır.¹⁷ Barışçıl bir şekilde başlayan gösterilerin, gereksiz ve aşırı polis müdahalesiyle engellendiği durumlarda AİHM, söz konusu müdahalenin şiddetin tırmanmasına katkısını dikkate almakta ve bu tür gösterilerin AİHS'in 11. maddesi kapsamında korunacağına karar vermektedir. Mahkeme bu sonuca ulaşırken göstericilerle, güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmalar olsa da başvuruçuların şiddete başvurduğuna dair kanıt bulunmadığını dikkate almıştır.¹⁸ Yani gösteride polisin müdahalesi sonucu şiddet olayları yaşanmışsa, şiddete ve çatışmaya katılmayan göstericilerin haklarına müdahale edilemez.¹⁹ Ancak bu çatışmaya katılan, şiddete başvuran ya da şiddete teşvik eden kişilere müdahale edilemeyeceği, bu kişilerin cezalandırılmayacağı anlamına gelmez.²⁰ Bu kişilerin yaptığı başvuruları AİHM "barışçıl toplanma hakkı" kapsamında görmediğinden konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir.

Belirtmek gerekir ki bir toplanmanın yasaya aykırı olması tek başına onun barışçıl niteliğini bozmaz. 2911 sayılı Kanun toplanma hakkını sıkı şekil şartlarına tabi tuttuğundan bu usullere uyulmaması toplantıyı yasa dışı hale getirebilir, ancak kamu düzenini bozmadıkça bu tür toplantılara müdahale edilmemesi gerekir.²¹ Ayrıca AİHM'e göre, halka açık yerde yapılan her türlü gösteri günlük hayatın akışını etkileyebileceği için bu durumun varlığı tek başına bir müdahale gerekçesi oluşturmamaktadır.²²

§ 73; *Gülşah Öztürk ve Diğerleri Kararı*, B. No: 2013/3936, 17/2/2016, § 68; *Osman Erbil Kararı*, B. No: 2013/2394, 25/3/2015, § 48.

¹⁶ *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 155

¹⁷ *Shmorgunov ve Diğerleri/ Ukrayna*, 2021, § 491

¹⁸ *Lutsenko ve Verbytsky/Ukrayna*, 2021, §§ 112-114

¹⁹ *Annenkov ve Diğerleri / Rusya*, 2017, §§ 122-129

²⁰ *Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov / Rusya*, 2019, § 284

²¹ *Oya Ataman/Turkey*, Appl. No: 74552/01, 05.12.2006, § 39.

²² *DİSK and KESK/Turkey*, Appl. No: 38676/08, 27.11.2012, § 29. AYM, *Osman Erbil Kararı*, B. No: 2013/2394, 25/3/2015, § 49.

2.1.2. Hakkın Süjesi

Barişçil toplanma hakkının süjesi herkeştir. Dolayısıyla gerçek kişiler ve tüzel kişiler bu haktan yararlanabilirler. Hatta AİHM'e göre tüzel kişiliği olmayan topluluklar da bu haktan yararlanabilir.²³ 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda açık hava toplantısı düzenleme için reşit olma şartı öngörölmüştür. Bu şart, Anayasaya aykırı olduğu gibi Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne de aykırıdır.²⁴

Kural olarak yabancılar da barişçil toplanma hakkından yararlanırlar.²⁵ Anayasada yabancıların bu haktan yararlanmasına ilişkin bir kısıtlama öngörölmemişken 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yabancıların bu haktan yararlanması bazı koşullara tabi tutulmuştur. Anayasada "herkes, önceden izin almadan...toplantı hakkına sahiptir" denilmesine rağmen 2911 sayılı Kanun'un 3. maddesinde yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek için İçişleri Bakanlığından izin alması zorunlu tutulmuştur. Kanun ayrıca toplantı sırasında yapılacak her faaliyet için de 48 saat önceden mülki amire bildirim yükümlölüğü öngörmektedir. Kanundaki bu kısıtlamaların Anayasaya ve uluslararası sözleşmelere uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim AİHM ülkede yasadışı olarak bulunan yabancıların dahi toplanma hakkı bulunduğunu kabul etmiştir.²⁶

2.1.3. Hakkın Biçimi

Barişçil toplanmalar çeşitli biçim ve türlerde olabilir. Amaçlı birliktelikler bu haktan yararlanır. Herhangi bir ortak amacı olmayan kalabalıkların bu hakkını kullandığını söylemek mümkün değildir. Mesela bir mesire alanında bireysel olarak piknik yapan kalabalıkların toplanma hakkını kullandığı söylenemez. Anayasa Mahkemesi'ne göre, "Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı bireylerin ortak fikirlerini birlikte savunmak ve başkalarına duyurmak için bir araya gelebilme imkânını

²³ *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova* (no. 3), 2009, § 5-16. Bu başvuruda AİHM gösteriler sırasında tüzel kişiliği olan başvurucunun daha sonra baskılar sonucu fesih kararı almasının davayı takip etmesine engel olmadığına karar vermiştir.

²⁴ Çocuk Hakları Komitesi bu kuralın Sözleşmenin 15. Maddesine aykırı olduğunu belirterek değiştirilmesini istemiştir, *Turkey*, CRC/C/TUR/CO/2-3, § 38.

²⁵ İHK, 37 nolu Genel Görüş, para. 5.

²⁶ *Cisse/Fransa*, Appl. No: 51346/99, 09.04.2002; *Galstyan/Ermenistan*, Appl. No: 26986/03, 15.11.2007.

korumayı amaçlamaktadır.”²⁷ Toplantının amacı bakımından bir sınırlama sözü konusu değildir. Siyasi, sanatsal, ticari, dini herhangi bir amaç için bir araya gelmeler haktan yararlanır. Ancak toplanma hakkından yararlanmak için mutlaka önceden plan yaparak bir araya gelinmesi zorunlu değildir. Bir amaç uğruna aniden gelişen toplanmalar da (Flash mob) bu haktan yararlanır.²⁸

Barışçıl toplantılar, dış mekân, iç mekân, çevrimiçi, kamu veya özel alanlar ya da ikisinin bir bileşimi olan mekanlar vs. gibi nerede yapılırsa yapılsın, hakkın kapsamına girer. Barışçıl toplantılar, gösteri, protesto, toplantı, geçit töreni, miting, oturma eylemi, mum ışığı seremonisi gibi çeşitli biçimlerde düzenlenebilir. Barışçıl toplantılar, genellikle işyeri önünde yapılan protesto veya ikaz gösterileri (pickets) gibi durağan etkinlikler ya da geçit töreni veya yürüyüş gibi hareketli etkinlikler şeklinde düzenlenebilir.²⁹ Bir örgütün özel bir kafede buluşması³⁰, Kıbrıs'ta iki toplumun tarafsız bölgede (yeşil hat) bir araya gelmesi³¹, kültürel amaçlı buluşmalar³², dini ve ruhani toplantılar da³³ AİHM tarafından 11. madde kapsamında değerlendirilen durumlardan bazılarıdır.

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu toplantı ve gösteri biçiminde iki tür toplanma biçimine yer vermiştir. Ancak kanundaki tanıma girsin ya da girmesin, her tür amaçlı birliktelik hakkın kapsamından yararlanma potansiyeline sahiptir. Bu hak ilgili belgelerde belirlenen sınırlar çerçevesinde toplantının zamanını, yerini ve usulünü seçme hakkını da içerir.³⁴ Anayasa Mahkemesi'ne göre “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin amacı bir fikri açıklamak, ortak çıkarları savunmak, belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturmak ve siyasal karar organlarını etkilemek olup gösteri ve toplantı yürüyüşünün düzenlendiği mekân, açıklanan düşüncenin muhataplarına ulaşılabilmesi ve tesir oluşturulabilmesi bakımından önem taşımaktadır.”³⁵ Dolayısıyla toplanma hakkı, toplantı mekanını seçme hakkını da

²⁷ Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı, B. No: 2013/3924, 6/1/2015, § 115; Ali Sarıpınar (2)

Kararı, B. No: 2013/6186, 9/3/2016, § 71; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Kararı, B. No: 2013/3936, 17/2/2016, § 66; Osman Erbil Kararı, B. No: 2013/2394, 25/3/2015, § 45.

²⁸ Obote / Rusya, 2019

²⁹ İHK, 37 Nolu GG, para. 6.

³⁰ Emin Huseynov / Azerbaycan, 2015

³¹ Djavit An / Türkiye, 2003

³² The Gypsy Council ve Diğerleri / Birleşik Krallık (kar.), 2002)

³³ Barankevich / Rusya, 2007

³⁴ Sáska / Macaristan, 2012, §§ 21-23

³⁵ AYM, E. 2014/101, K. 2017/142, 28/9/2017, § 25.

kapsar. Kamu güvenliği, başkalarının haklarının korunması gibi nedenlerle kamu otoriteleri toplantı mekanının belirlenmesine müdahalede bulunabilirler. Ancak bir alan kategorik olarak gösterilere yasaklanmamalıdır. Anayasa Mahkemesi 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 22. maddesinde toplanma özgürlüğünün kullanılamayacağı mekanlardan “genel yollar” ibaresini Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir.³⁶

Gösterinin amacı ile toplanma mekânı arasında ilişki bulunan hallerde kamu otoritelerinin müdahale yetkisi daralmaktadır.³⁷ Bir mekânda toplantı düzenlenmesinin güvenlik açısından sorun yarattığı düşünüldüğünde toplanma özgürlüğünü kullanmak isteyen kişilere toplanma amacını etkisiz kılmayacak biçimde alternatif güzergâh ya da mekân gösterilmesi ve kişilerin bu yere yönlendirilmeleri gerekir.³⁸

Aynı şekilde gösterinin zamanı ve süresini belirleme yetkisi de hakkın kapsamındadır. AİHM'e göre toplantının amacı ile zaman ve süresi arasında bir bağlantı varsa bu anlamda bir kısıtlama getirilmemelidir.³⁹ Toplantıların gündüz ya da gece veya hafta içi ya da hafta sonunda yapılması mümkün olduğu gibi birkaç saat ya da birkaç gün sürmesi mümkündür. Ayrıca toplantının amacının belirli bir olayın anılması veya kutlanması olduğu durumlarda bu toplantının belirli bir tarihte yapılmasına kamu otoriteleri müdahale etmemelidir.⁴⁰

2.1.4. Hakkın İfade Özgürlüğü ile İlişkisi

Bazı hallerde bir başvurunun ifade özgürlüğü altında mı yoksa toplanma hakkı kapsamında mı inceleneceği konusunda tereddütler doğabilir. Öncelikle belirtmek gerekir ki toplanma hakkı bir ifade biçimidir ve her toplantı ve gösteri aynı zamanda ifade özgürlüğü kapsamına girer. Ancak toplanma hakkı özel olarak korunduğu için, ifade özgürlüğüne ilişkin kurallar genel kural (*lex generalis*), toplanma hakkına ilişkin kurallar ise özel kural (*lex specialis*) niteliğindedir.⁴¹ Bu nedenle toplanma özgürlüğü kapsamına giren hususlar özel kural niteliğindeki toplanma hakkı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

³⁶ AYMK, E. 2014/101, K. 2017/142, 28/9/2017.

³⁷ *DİSK ve KESK/Türkiye*, 2012

³⁸ AYMK, *Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı*, B. No: 2013/3924, 6/1/2015, § 142.

³⁹ *Cisse/Fransa*, 2002, § 37-39, 51-52.

⁴⁰ *Samüt Karabulut/Türkiye*, 2009, § 37-38.

⁴¹ *Ezelin / Fransa*, 1991, § 35; *Schwabe ve M.G / Almanya*, 2011, §9

Bu çerçevede AİHM'in geliştirdiği ayırt edici kriterlerden biri, toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasında katılımcıların yalnızca düşüncelerini ifade etmekle kalmayıp, bunu diğerleriyle birlikte yapmak istemesidir.⁴² Mahkemenin yaklaşımına göre, toplanma özgürlüğünün amaçlarından biri kamusal tartışma ve protestonun açık ifadesi için güvenli bir alan yaratmaktır.⁴³

Bu nedenle, Mahkeme, internette yayımladığı bir mesajla izinsiz gösterilere destek çağrısı yapanların kovuşturulmasını 11. madde altında incelemiştir.⁴⁴ Ancak, Mahkeme, G4 zirvesini haber yaparken polisle işbirliği yapmadığı için yargılanan ve ceza alan bir gazetecinin başvurusunu, Sözleşmenin 11. maddesi bağlamında ortaya konulan genel ilkeleri de dikkate alarak, 10. madde kapsamında incelemeyi uygun bulmuştur.⁴⁵ AİHM başvurucuların şikâyetinin ağırlıklı olarak barışçıl toplantılar nedeniyle mahkumiyet kararları ile ilgili olduğu durumlarda, bu şikâyetleri sadece 11. madde kapsamında ele almaktadır.⁴⁶ Ancak Anayasa Mahkemesi, *Sırrı Süreyya Önder* başvurusunda bir açık hava toplantısında yaptığı konuşma nedeniyle cezalandırılan başvurucunun başvurusunu ifade özgürlüğü açısından incelemiştir.⁴⁷ Mahkeme bu kararı verirken kendi vasıflandırma yetkisine atıf yapmakla yetinmiş, ancak niçin toplanma özgürlüğü altında inceleme yapmadığını tartışmamıştır. Selahattin Demirtaş (9) başvurusunda ise başvurucunun katıldığı toplantıda örgüt lehine slogan atılması ve örgüt bayrağı taşınması dolayısıyla başvurucunun yargılandığını dikkate alarak AYM başvuruyu toplantı ve gösteri hakkı kapsamında incelemiştir.⁴⁸

2.2. Müdahale Biçimleri

Toplanma hakkına müdahale, halka açık bir toplantıdan önce veya toplantı sırasında alınan tedbirlerin yanı sıra toplantıdan sonra uygulanan yaptırımları da kapsar. Müdahaleden söz etmek için mutlaka kamu otoritelerinin aktif bir tutumu bulunması gerekmez, bazı durumlarda kamu otoritelerinin aktif tutum alması gerekirken tutum almaması, pasif kalması da toplanma hakkına müdahale teşkil edebilir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki toplu gös-

⁴² *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 91

⁴³ *Éva Molnár / Macaristan*, 2008, § 42

⁴⁴ *Elvira Dmitriyeva / Rusya*, 2019, § 77-90.

⁴⁵ *Butkevich / Rusya*, 2018, § 122.

⁴⁶ *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya*, 2015, § 85.

⁴⁷ *Sırrı Süreyya Önder* [GK], B. No: 2018/38143, 3/10/2019.

⁴⁸ *Selahattin Demirtaş (9)*, B. No: 2017/28948, 15/6/2021, § 29.

terilere yönelik müdahaleler sadece toplanma hakkına değil, müdahalenin ağırlığına göre kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkına, işkence ve kötü muamele yasağına veya yaşam hakkına ya da konusuna göre diğer haklara da müdahale teşkil edebilir. Bu nedenle müdahalenin kapsamına göre hangi hakları ilgilendirdiği belirlenmelidir. Toplanma hakkına yönelik başlıca müdahale biçimleri toplantı öncesi, toplantı sırasında ya da toplantıdan sonra gerçekleşebilir.

2.2.1. Toplantıya İzin Verilmemesi

Yukarıda belirtildiği gibi Anayasa toplanma hakkını “izin almaksızın” toplanma şeklinde tanımıştır. Bu nedenle bu haktan yararlanma izin alma koşuluna tabi tutulamaz. Yukarıda belirtilen yabancılara ilişkin istisna dışında 2911 sayılı Kanun da toplanma hakkının izin almadan kullanılabilmesi düzenlenmiştir. Ancak Kanun 48 saat önceden mülki amire bildirim yükümlülüğü öngörmektedir. Anayasa Mahkemesi gösterilerin güvenliğini sağlama ve kamu düzenine ilişkin tedbirlerin alınmasına imkân tanımak açısından böyle bir bildirim yükümlülüğünün Anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi’ne göre bildirim amacının toplantının kanuna aykırı olup olmadığının tespiti ve güvenlik dahil ihtiyaç duyulan tüm tedbirlerin alınabilmesi için yetkili idareye fırsat tanımaktır.⁴⁹ Bildirim süresinin makul olması ve toplanma özgürlüğünü kullanacak kişiler açısından özgürlüğün kullanımını imkânsız veya anlamsız kılmayacak şekilde belirlenmesi gerekir.⁵⁰

AİHM de izin veya bildirim şeklindeki ön idari usulleri belirleme konusunda devletlerin takdir yetkisi bulunduğu⁵¹ ve Sözleşmede korunan barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmedikleri sürece bu usullerin Sözleşmeye aykırı olmadıkları görüşündedir.⁵² Ancak bunun için usulü gerekliliklerin “yeterli açıklıkta” düzenlenmiş olması⁵³ ve toplanma özgür-

Toplu gösterilere yönelik müdahaleler sadece toplanma hakkına değil, müdahalenin ağırlığına göre kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkına, işkence ve kötü muamele yasağına veya yaşam hakkına ya da konusuna göre diğer haklara da müdahale teşkil edebilir.

49 AYMK, E. 2014/101, K. 2017/142, 28/9/2017, § 87.

50 Aynı karar, § 89.

51 *Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 422.

52 *Éva Molnár / Macaristan*, 2008, § 37.

53 *Primov ve Diğerleri / Rusya* kararında Mahkeme, başvurucular kanunda öngörülen (toplantıdan 15 günden erken olmamak üzere en geç 10 gün önce bildirim yapılması öngörülüyor) sürede bildirim mektubunu postaya vermiş olmasına rağmen postadaki gecikme nedeniyle 10 günden daha az bir süre kaldıktan sonra teslim edildiği için yetkililerin süresinde bildirim yapılmadığı gerekçesiyle toplantıya izin vermemesini incelemiştir. Bildirimde “bulunmanın” mektupla yapılan bildirimler için postaya verme tarihini mi yoksa teslim tarihini mi kastettiği

Kural olarak ani gelişen bir olaydan dolayı bildirim yükümlülüğünün yerine getirilemediği hallerde, toplantı barışçıl bir şekilde yapılıyorsa bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması göz ardı edilmelidir.

lüğünü engelleyecek şekilde uygulanmaması gerekir. Bu çerçevede örneğin, aynı anda ve aynı yerde miting yapmak isteyen iki karşıt grubun çatışan çıkarları arasında dengeyi sağlamaya yönelik bir mevzuat, barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmediği sürece kendi içinde 11. maddeye aykırı değildir.⁵⁴ Ancak, çok uzun ve esnek olmayan bildirim süresinin demokratik bir toplumda gerekli olduğu söylenemeyecektir.⁵⁵

Derhal tepki verilmesi gereken acil durumlarda gelişen spontane gösteriler bakımından bildirim yükümlülüğüne uyulmaması sorun teşkil edebilmektedir. Spontane toplantılar bakımından bildirim yükümlülüğüne uyulup uyulmadığı tek başına belirleyici olmamalı, toplantının barışçıl bir biçimde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği de göz önünde tutulmalıdır.⁵⁶ Anayasa Mahkemesi derhal tepki verilmesinin haklı olduğu özel durumlarda barışçıl bir toplantı yapılmışsa, salt bildirim yükümlülüğüne uyulmadığı gerekçesiyle toplantının dağıtılmasını ölçsüz bir müdahale olarak nitelendirmiştir. Kural olarak ani gelişen bir olaydan dolayı bildirim yükümlülüğünün yerine getirilemediği hallerde, toplantı barışçıl bir şekilde yapılıyorsa bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması göz ardı edilmelidir.⁵⁷ Dolayısıyla bildirimi yapılmadığı ya da izin alınmadığı için yasa dışı kabul edilen gösterilere hakkın özünü zedeleyecek şekilde müdahale edilmesi meşru görülmez.⁵⁸

Kamu otoriteleri gösterilerin nerede yapılacağına belli ölçülerde müdahale edebilirler. AİHM, taraf Devletlerin, belirli bir yerde gösteri düzenlenmesine kamu güvenliği nedeniyle sınırlama getirebileceğini kabul etmiştir.⁵⁹ Ancak bu müdahalelerin demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olup olmadığı incelenmelidir. Mahkeme *Berladir ve Diğerleri / Rusya*⁶⁰ kararında

belirsiz olduğundan düzenlemenin “yeterli açıklıkta” olmadığına karar vermiştir §§ 121-28.

54 Csiszer ve Csibi / Romanya, 2020, § 105.

55 *Lashmankin ve Diğerleri / Rusya* kararında Mahkeme iki gün önce parlamento gündemine alınan bir yasa tasarısının görüşülmesini protesto etmek amacıyla gösteri yapmak için kanunda öngörülen on gün ve istisnai hallerde üç gün önceden bildirim yükümlülüğüne uyulmadığı gerekçesiyle başvuruçuların cezalandırılmasını incelemiş ve yasanın ani gelişen olaylara karşı gösteri yapılmasına imkân vermeyecek katılımda uygulanmasını Sözleşmeye aykırı bulmuştur § 456.

56 *Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 39.

57 *Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı*, B. No: 2013/3924, 6/1/2015, § 121; *Osman Erbil Kararı*, B. No: 2013/2394, 25/3/2015, § 67.

58 *Navalnyy / Rusya* [BD], 2018, §§ 99-100 ve *Cisse / Fransa*, 2002, § 50

59 *Malofeyeva / Rusya*, 2013, § 136; *Disk ve Kesik / Türkiye*, 2012, § 29

60 *Berladir ve Diğerleri / Rusya*, 2012, §§ 47-51.

başvuruculara gösteri için kamu otoriteleri tarafından başka bir yerin önerilmesinin ölçülü olup olmadığını incelemiş ve kamu otoritelerinin yaya ve araç trafiğinin engellenmemesi için gösterinin şehir merkezinde daha geniş başka bir meydanda yapılması yönündeki önerisinin başvurucular tarafından kabul edilmemesinin makul bir açıklaması olmadığına bu nedenle de toplanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi trafiği aksattığı gerekçesiyle bir toplantının gerçekleştirileceği mekâna sınırlama getirilebilmesi için gündelik yaşamın “aşırı ve katlanılamaz” düzeyde zorlaşmasını aramaktadır.⁶¹ Mahkeme 2911 sayılı Kanun’un 6. maddesinde yer alan “vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak” ifadesini iptal ederken kuralın ölçülü olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, ancak gündelik yaşamı “aşırı ve katlanılamaz derecede” zorlaştırdığı durumda toplanma hakkına müdahalenin haklı görülebileceğini belirterek mevcut düzenlemede gündelik yaşamın etkilenme boyutuna dair herhangi bir ölçüt getirilmemiş olması nedeniyle demokratik toplumda hoşgörü ile karşılanması gereken birtakım zorluklar gerekçe gösterilerek toplanma mekânlarının kısıtlanmasının demokratik bir toplumda gereklilik ölçütüne aykırılık oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.⁶²

Ayrıca, bazı durumlarda, bir toplantıya izin verilmemesi, toplantı planlandığı gibi yapılsa bile, toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturabilir.⁶³ Diğer taraftan gösteri izninin güvenlik gerekçesiyle son dakikada iptal edilmesi de barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturur. Bu tür iptallerin meşruluğu ilkeler çerçevesinde ele alınmalıdır.⁶⁴

2.2.2. Bir Toplantıya Katılımı Engellemek için Önleyici Gözaltı ve Gösteriye Ulaşımın Engellenmesi

Kişilerin bir gösteriye katılmasını önlemek amacıyla yapılan müdahaleler de barışçıl toplantı özgürlüğüne müdahale teşkil eder. Mesela, gösteri yapılmasını engellemek amacıyla G8 zirvesi boyunca başvurucuların gözaltında tutulması toplanma hakkına müdahale oluşturmuştur.⁶⁵ Benzer şekilde, başvuranın bir havaalanında tutuklanarak uçağa binmesine engel

Gösteri izninin güvenlik gerekçesiyle son dakikada iptal edilmesi de barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturur.

⁶¹ AYMK, E. 2014/101, K. 2017/142, 28/9/2017, § 123.

⁶² Agk., § 52.

⁶³ *Bączkowski and Others / Polonya*, 2007

⁶⁴ *Makhmudov /Rusya*, 2007, §§ 55-56 ve § 71

⁶⁵ *Schwabe ve M.G / Almanya*, 2011, §102.

**Kamu otoritele-
rinin yakın bir
şiddet tehdidi
bulunduğu ge-
rekçesiyle, halka
açık bir etkinlik
mekanını bütü-
nüyle gösterile-
re kapatması ba-
rışçıl toplanma
hakkına müda-
hale teşkil eder.**

olunması sonucu katılmayı planladığı mitingi kaçırmamasına neden olunması, başvuranın toplanma özgürlüğü hakkına bir müdahale teşkil etmiştir.⁶⁶ Aynı şekilde AİHM, başvurucuların şüpheli mahkumiyetlerinin ve kamu düzeninin ihlali ile ilgili suçlar nedeniyle tutuklanmasının, aslında muhalefetin protestolarına katılmalarını engellemeyi amaçladığını ve barışçıl toplanma hakkına müdahale oluşturduğunu tespit etmiştir.⁶⁷

AİHM, *Djavit An / Türkiye* kararında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) yetkililerinin başvuruçunun iki toplumlu buluşmalara katılmak için güneye geçmesine izin vermemesinin, barışçıl toplantıya katılma hakkına müdahale olduğunu belirtmiştir.⁶⁸ Kamu otoritelerinin yakın bir şiddet tehdidi bulunduğu gerekçesiyle, halka açık bir etkinlik mekanını bütünüyle gösterilere kapatması barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder.⁶⁹

2.2.3. Bir Gösterinin Dağıtılması ve Güç Kullanımı

Bir gösteri ya da miting sırasında kamu otoritelerinin toplantıyı dağıtma ya karar vermesi, katılımcıları durdurması, toplantının dağıtılması sırasında barışçıl katılımcılara polisin fiziksel müdahalede bulunması, gaz veya su sıkması, gözaltına alması gibi önlemler, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına müdahale teşkil eder.⁷⁰

Bir toplantının bildirim yükümlülüğüne aykırı davranılarak gerçekleştirilmiş olması, devlete toplanma özgürlüğüne müdahale yetkisi vermemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi devlet bu tür bir toplantıyı yasaya aykırı olarak değerlendirse bile söz konusu toplantı barışçıl bir toplantı ise gerekli hoşgörüyü göstermek durumundadır. Anayasa Mahkemesi'ne göre, "*Barışçıl amaçlarla bir araya gelmiş kişilerin toplantı hakkını kullanırken kamu düzeni açısından tehlike oluşturmayan ve şiddet içermeyen davranışlarına devletin sabır ve hoşgörü göstermesi çoğulcu demokrasinin gereğidir. Buna karşılık toplanma özgürlüğünün kullanımından kaynaklanan kamu düzenine yönelik tehditlerin gerçeklik değeri taşıması halinde yetkili makamlar*

⁶⁶ Kasparov / Rusya, 2016, § 66.

⁶⁷ Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan, 2016, §§ 84-97.

⁶⁸ *Djavit An / Türkiye*, 2003, §§ 56-62; ayrıca bkz. *Adalı / Türkiye*, 2005.

⁶⁹ *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 97

⁷⁰ *Oya Ataman / Türkiye*, 2006, §§ 7 ve 30; *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova*, 2009, §§ 9, 13, 16, 31, 41, 44 ve 48; *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, § 97; *Laguna Guzman / İspanya*, 2020, § 42; *Zakharov ve Varzhabetyan / Rusya*, 2020, § 88.

bu tehditleri bertaraf edecek tedbirleri alabilirler. Alınan bu tedbirlere aykırı toplantılar düzenlenmesi, bu tür toplantılara katılınması veya bu tür toplantılarda suçlar işlenmesi halinde de cezalar verilebilir.”⁷¹ Burada toplanma hakkını kullanan kişilerin şiddet eylemine karışıp karışmadığının dikkate alınması ve toplanma yasaya aykırı olsa dahi şiddete karışmayan kişilere belirli bir ölçüye kadar müsamaha göstermesi beklenmektedir.⁷²

2.2.4. Gösteri Sonrasında Verilen Cezalar

Bir toplantıdan sonra toplantı ya da gösterinin yasaya aykırı olduğu gerekçesiyle düzenleyici veya katılımcılara çeşitli yaptırımlar uygulanması da barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder. AİHM başvuruçuların barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanması ile yakalanmaları, gözaltına alınmaları ve suçlanmaları arasında açık ve kabul edilmiş bağlantıların bulunması halinde, barışçıl toplanma haklarına müdahale teşkil edeceğini belirtmiştir.⁷³ Kişiler gösteri dağıldıktan sonra gözaltına alınmış olsa da durum değişmez.⁷⁴ Hatta kişiler gösteriye katıldıkları iddiasını reddetmiş olsalar da haklarında toplantıya katıldıkları gerekçesiyle adli ya da idari işlem başlatıldı veya ceza verildiyse bu da barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder.⁷⁵ Zira bu şekilde kabul edilmezse, kişi ya suçlandığı eylemleri kabul etme ya da Sözleşmedeki haklardan yararlanamama gibi bir ikileme karşı karşıya kalacaktır. Bu da kişinin kendini suçlamama hakkını ihlal edecektir.

Açılan kovuşturma sonrasında kişilerin beraat etmesi müdahale olmadığı anlamına gelmez. Gösteriyi dağıtmaya yönelik polis müdahalesi ve kovuşturma yürütülmesinin doğurduğu caydırıcı etki müdahale teşkil eder.⁷⁶

2.3. Müdahalenin Kanuniliği

Barışçıl toplanma hakkına yönelik müdahalelerin yasal bir dayanağının bulunması gerekir. Ayrıca kamu otoritelerinin bir yasa hükmüne dayanması yeterli değildir. Söz konusu hükmün erişilebilir, yeterince açık ve öngörü-

Bir gösteri ya da miting sırasında kamu otoritelerinin toplantıyı dağıtmaya karar vermesi, katılımcıları durdurması, toplantının dağıtılması sırasında barışçıl katılımcılara polisin fiziksel müdahalede bulunması, gaz veya su sıkması, gözaltına alması gibi önlemler, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına müdahale teşkil eder.

Bir toplantının bildirim yükümlülüğüne aykırı davranılarak gerçekleştirilmiş olması, devlete toplanma özgürlüğüne müdahale yetkisi vermemektedir.

⁷¹ AYM, *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri Kararı*, B. No: 2014/920, 25/5/2017, § 81.

⁷² A.g.k. § 91.

⁷³ *Navalnyy ve Yashin / Rusya*, 2014, § 52

⁷⁴ *Frumkin / Rusya*, 2016, § 138; *Varoğlu Atik ve Diğerleri / Türkiye*, 2020.

⁷⁵ *Zülküf Murat Kahraman / Türkiye*, 2019, § 45; Aksi yöndeki bir karar için bkz. *Kasparov ve Diğerleri / Rusya*, 2013, § 86.

⁷⁶ *Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye*, 2007, §§ 34-35.

Bir toplantıdan sonra toplantıya da gösterinin yasaya aykırı olduğu gerekçeyle düzenleyici veya katılımcılara çeşitli yaptırımlar uygulanması da barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder.

lebilir olması da gerekir. Kişiler yasanın uygulanması bakımından gerektiğinde uzman yardımı almak suretiyle eylemlerinin sonucunu makul olarak öngörebilmelidir. Yasa, kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarını engelleyecek güvenceler içermiyorsa öngörülebilir olduğu söylenemez.⁷⁷

AIHM, *Djavit An / Türkiye* başvurusunda, KKTC’de yaşayan Türklerinin, Kıbrıslı Rumlarla barışçıl bir toplantıya katılmak amacıyla “yeşil hatta” geçmeleri için izin verilmesini düzenleyen bir kanun bulunmaması dolayısıyla, başvuruculara izin verilmemesi şeklindeki müdahalenin yasal dayanağı bulunmadığına karar verilmiştir.⁷⁸

Benzer şekilde, Mahkeme, *Işıkırık/Türkiye*⁷⁹ kararında barışçıl bir gösteriye katılan başvurucunun Türk Ceza Kanunu’nun 220/6 maddesine göre terör örgütü adına suç işlemekten terör örgütü üyesi gibi cezalandırılması nedeniyle, barışçıl toplantıya katılma ile terör örgütü hiyerarşisi içinde suç işleme arasında bir farklılık kalmadığını belirtmiş ve bu nedenle hükmün somut olaydaki uygulaması açısından öngörülemez olduğuna karar vermiştir.

Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi de *Hamit Yakut*⁸⁰ başvurusunda başvurucunun barışçıl bir gösteriye katılması dolayısıyla TCK’nın 220/6. Maddesine göre örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemekten mahkûm edilmesinin kanunilik koşulunu sağlayıp sağlamadığını incelemiştir. Toplantı ve gösterilere katılma ile ilgili olarak söz konusu hükmün Yargıtay tarafından nasıl uygulandığını ele alan AYM, terör örgütünün toplantı çağrısı yapmış olmasının söz konusu toplantıya katılanların bu suçtan cezalandırılması için yeterli görüldüğünü, hatta çağrı olmasa bile terör örgütü tarafından önem atfedilen günlerde ya da konularda yapılan toplantılara katılmanın suçu oluşturduğunun kabul edildiğini belirterek bu yönündeki içtihadın öngörülemez olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç

⁷⁷ *Rotaru / Romanya* [BD], 2000, § 52; *Maestri / İtalya* [BD], 2004, § 30; *Gorzelik ve Diğerleri / Polonya* [BD], 2004, §§ 64-65; *Sindicatul “Păstorul cel Bun” / Romanya* [BD], 2013, § 153

⁷⁸ *Djavit An / Türkiye*, 2003, §§ 64-68.

⁷⁹ *Işıkırık/ Türkiye*, 2017, § 70. Benzer diğer kararlar için bkz. *Zülküf Murat Kahraman/Türkiye* (B. No: 65808/10, 16/7/2019; *Seyfettin Demir/Türkiye*, B. No: 45540/09, 19/5/2020; *Celal Altun/Türkiye*, B. No: 25119/11, 23/6/2020; *Ali Abbas Yılmaz/Türkiye*, B. No: 41551/11, 7/7/2020; *İlyas Gündüz/Türkiye*, B. No: 64607/11, 7/7/2020; *Kerçin/Türkiye*, B. No: 55038/11, 7/7/2020; *Ramazan Taş/Türkiye*, B. No: 42153/11, 7/7/2020; *Bozan/Türkiye*, B. No: 56816/10, 4175/11, 29/9/2020; *Mustafa Çelik/Türkiye*, B. No: 46127/11, 8/12/2020; *Kervancı/Türkiye*, B. No: 76960/11, 8/12/2020;

⁸⁰ *Hamit Yakut* [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021.)

olarak Mahkeme, somut olayda başvurucu hakkında uygulandığı hâliyle terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçunun düzenlendiği TCK'nın 220. maddesinin (6) numaralı fıkrasının içerik, amaç ve kapsam itibariyle belirli olduğundan söz edilemeyeceği, zira söz konusu hükmün Anayasa'nın 34. maddesi ile korunan anayasal hakkına yönelik keyfi müdahaleye karşı başvurucuya yasal bir koruma sağlayamadığı ve bu hükmün uygulanmasından kaynaklanan müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı kanaatine ulaşmıştır.⁸¹ Mahkeme sorunun Kanun'dan kaynaklandığı tespiti ile pilot karar yöntemine başvurmuş ve değişiklik yapılması için kararı TBMM'ye tebliğ etmiştir.

AİHM de *Mkrtchyan / Ermenistan*⁸² kararında, Sovyetler Birliğinin eski kanunlarında yer alan kuralların Ermenistan'da yürürlükte olduğuna dair hiçbir kural bulunmamasına rağmen başvurucunun bir sokak alayına katıldığı için eski Sovyetler Birliği kanununa göre cezalandırılmasının öngörülemez olduğuna karar vermiştir.

Mahkeme, Rusya aleyhine yapılan çeşitli başvurularda toplantılara ilişkin yasal çerçevenin kamusal toplantıların yeri, zamanı ve yapılış biçiminde değişiklik önerecek şekilde yetkililere çok geniş bir takdir yetkisi verdiği;⁸³ “bildirime tabi buluşmanın” ne olduğunun keyfi bir şekilde yorumlanmaya açık bir şekilde çok muğlak olduğu⁸⁴ gibi gerekçelerle kanunun keyfi ve ayrımcı uygulamaya karşı yeterli ve etkili yasal güvencelerden yoksun olduğuna karar vermiştir.

Benzer şekilde, Azerbaycan aleyhine yapılan bir dizi başvuruda Mahkeme, mevzuatın halka açık bir toplantıyı yasaklama veya durdurma, buluşma mekânı, rotası ve/veya zamanını kısıtlama veya değiştirme ve toplantılar için özel bölgeler belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi verdiğini belirterek söz konusu mevzuatın kamusal makamların yetkilerini kötüye kullanmalarını engelleyecek bir güvence içermediğinden öngörülebilir olmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁸⁵

⁸¹ Agk., § 116.

⁸² *Mkrtchyan / Ermenistan*, 2007,

⁸³ *Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, §§ 410-471.

⁸⁴ *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2004, §§ 114-119.

⁸⁵ *Gafgaz Mammadov / Azerbaycan*, 2015, §§ 54-57; *Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2016

Demokratik bir toplumda nefreti ve şiddeti teşvik etmediği sürece her türlü görüşün savunulabilmesi gerekir.

2.4. Meşru Amaç

Temel haklar ancak ilgili maddede belirtilen meşru amaçlara ulaşmak amacıyla sınırlandırılabilir. Anayasa ve sözleşmelerde barışçıl toplanma hakkının kamu düzeni, kamu güvenliği, suç işlenmesinin önlenmesi, kamu sağlığı, kamu ahlakı ve başkalarının haklarının korunması gibi amaçlarla sınırlandırılacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla kamu otoriteleri bu belirlenen amaçların dışında başka bir nedenle bu hakka müdahale edemezler.

Müdahalenin amacını belirleme konusunda kamu otoritelerinin nispeten geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle de bu alanda Mahkemelerin denetim alanının oldukça dar olduğu söylenebilir. Ancak yine de bu kamu otoritelerinin tamamen keyfi davranabilecekleri anlamına gelmemektedir ve Mahkemeler ileri sürülen gerekçelerin makul olup olmadığını denetleyebilirler. Yapılan müdahalenin belirtilen amaçlar çerçevesinde haklılaştırılmaması halinde meşru amacın yokluğu tespit edilebilecektir.

Nitekim AİHM bir siyasi muhalefet liderinin iki yıl içinde yedi kez göz altına alınmasının temel amacının bu kişinin iktidar karşıtı gösterilere katılmasını engellemek ve muhalefeti denetim altına alarak susturmak olduğunu bağlamsal kanıtlarla tespit etmiş ve böyle bir amacın Sözleşmenin temel değerleri olan hukukun üstünlüğü ve etkin demokrasi ilkeleriyle bağdaşmadığı ve Madde 11 § 2 kapsamındaki meşru amaçlara uymadığını sonucuna ulaşmıştır.⁸⁶

Mahkeme özellikle gösterilerin amacından hareketle yapılan sınırlamalar konusunda devletlerin takdir yetkisinin daha dar olduğu kanaatindedir. Zira demokratik bir toplumda nefreti ve şiddeti teşvik etmediği sürece her türlü görüşün savunulabilmesi gerekir. Nitekim Mahkeme, konuşma ve gösterilerde toprak talebinde bulunmanın ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği açısından doğrudan bir tehdit oluşturmadığı gerekçesiyle, sınırların değiştirilmesini de kapsayan anayasa değişikliği taleplerinin, ilgili toplantıların doğrudan yasaklanmasına gerekçe sayılamayacağına karar vermiştir.⁸⁷

2.5. Demokratik Toplumda Gereklilik

Barışçıl toplantı hakkına yönelik müdahalelerin demokratik bir toplumda gerekli olması gerekir. Bir müdahale, “zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca” karşılık geliyorsa ve özellikle de hedeflenen meşru amaçla orantılıysa ve kamu oto-

⁸⁶ *Navalnyy / Rusya* ([BD], 2018).

⁸⁷ *Stankov ve the United Macedonian Organisation Ilinden / Bulgaristan*, 2001, § 97

riteleri tarafından müdahaleyi gerekçelendirmek için ileri sürülen nedenler “konuyla ilgili ve yeterli” ise, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olduğu söylenebilir.⁸⁸ Ancak “demokratik bir toplumda gereklilik” kavramı, “yararlı” ya da “arzu edilen” gibi ifadelerdeki esnekliğe sahip değildir.⁸⁹

Mahkeme, demokratik toplumda gereklilik kavramını, taraf devletlerin takdir yetkisini de gözeterek ve kendi değerlendirmelerini yerel otoritelerin takdirinin yerine koymadan Sözleşme ilkeleri çerçevesinde incelemektedir. Bu, Mahkemenin özellikle devletin takdir yetkisini makul bir biçimde, dikkatlice ve iyi niyetle kullanıp kullanmadığını ortaya çıkarması anlamına gelir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ölçülülük kavramı geçmemekle birlikte Mahkeme ölçülülük ilkesini demokratik toplumda gereklilik ilkesinin bir unsuru olarak ele almaktadır. Bu çerçevede ölçülülük ilkesi, bireyin temel hakları ile müdahaleden kamunun sağlayacağı yarar arasında makul bir dengenin gözetilmesini zorunlu kılar.⁹⁰

Barışçıl toplantı hakkı bağlamında en yaygın müdahale biçimleri açısından demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük değerlendirmesine ilişkin temel ölçütler aşağıda ele alınmıştır.

2.5.1. Toplantıya İzin Verilmemesi ve İzinsiz Bir Toplantının Dağıtılması

Yukarıda da belirtildiği gibi toplanma hakkının kullanılması izin ya da bildirim koşuluna tabi tutulmuş olabilir. Ancak bu hallerde de önceden izin alınmamış ya da bildirimde bulunulmamış olması her ne kadar toplantının yasa dışı olarak nitelenmesine olanak tanısa da bu kamu otoritelerine bu tür toplantılara müdahale etme konusunda bir açık çek (*carte blanche*) sağlamaz. Her halükârda müdahalenin demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olması gerekir. Bu nedenle, gösteriye hangi gerekçeyle izin verilmediği, toplantının yapılması halinde ne tür tehdit ve risklerin ortaya çıkacağı ortaya konulmalıdır. Ayrıca müdahale için yeterli neden varsa da bu müdahalenin yöntem ve usulünün de ölçülü olması gerekir.⁹¹

Bu çerçevede AİHM, güvenliğin sağlanması konusunda gerçek bir tehdidin

⁸⁸ Coster / Birleşik Krallık [BD], 2001, § 104; S. ve Marper / Birleşik Krallık [BD], 2008, § 101; Obote / Rusya, 2019, § 40.

⁸⁹ Gorzelik ve Diğerleri / Polonya [BD], 2004, § 95

⁹⁰ Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya [BD], 2015, § 144.

⁹¹ Primov ve Diğerleri / Rusya, 2014, § 119.

Şiddete karışan kişilerin yoğun olarak yer aldığı bir gösteriyi dağıtmak için güvenlik güçlerinin müdahalesi ölçülü olduğu sürece sorun teşkil etmeyecektir. Ne var ki, göstericilerin polis şiddetine karşı koymak için şiddete başvurduğu hallerde şiddetin incelenmesi gerekli olabilir.

bulunduğu ve polisin yeterli şekilde tedbir alamayacağı gösterilmeksizin salt olarak aynı meydana iki toplantının aynı anda yapılmasının talep edildiği gerekçesiyle toplantıya izin verilmemesini ölçüsüz bir müdahale olarak nitelendirmiştir.⁹² Aynı şekilde toplantının yapılması talep edilen meydana başka bir toplantı yapılacağı gerekçesiyle toplantının yerinin sınırlandırılmasını da ölçüsüz bulmuştur. Mahkeme burada müdahalenin meşru bir amacı bulunduğunu kabul etmekle birlikte diğer toplantı konusunda herhangi bir sınırlama yapılmaksızın tek taraflı müdahalede bulunulmasını göz önüne almıştır.⁹³

Mahkeme, toplantıya izin verilmesinin ön koşulu olarak kayıtlı olmayan parti, örgüt ya da derneklerin sembollerinin taşınmaması şartı koşulmasının “acil bir toplumsal ihtiyaca” karşılık gelmediğini tespit etmiştir.⁹⁴ Mahkeme, göstericilerin şiddet eylemlerine karışmadığı durumlarda kamu otoritelerinin barışçıl toplantılara hoşgörü ile yaklaşmalarının önemli olduğunu vurgulamıştır.⁹⁵

AIHM kamu düzenini tehdit eden durumların ortaya çıktığı hallerde müdahalenin gerekli olabileceğini kabul etmekle birlikte, katılımcılarının herhangi bir yasadışı davranışı olmamasına rağmen salt olarak önceden izin alınmadığı ya da bildirimde bulunulmadığı gerekçesiyle bir gösterinin dağıtılmasının ölçüsüz bir müdahale teşkil edeceği kanaatindedir.⁹⁶ Kamu otoritelerinin bir gösteriye müdahalede bulunmak için haklı nedenleri bulunduğunu ortaya koyması gerekir.⁹⁷ Trafiğin aksatılması tehlikesi tek başına, yasadışı olsa bile, bir toplantıyı dağıtmak için polisin güç kullanmasını meşru hale getirmez. Böyle bir durumda polisin biber gazı kullanarak gerçekleştirdiği müdahalenin asayişini sağlamak açısından gerekli olduğu söylenemez. Göstericilerin şiddet içeren eylemlerde bulunmamaları halinde, kamu otoritelerinin barışçıl toplantılara karşı belli derecede hoşgörü göstermeleri gerekir.⁹⁸ Gösterilerin izin verilen alanın dışına taşması gibi izne uygun olmayan biçimde gerçekleştiği durumlarda da aynı ilkeler uygulanacaktır.⁹⁹

⁹² *Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, 2017, § 422; *Öllinger / Avusturya*, 2006, §§ 32-51.

⁹³ *Sáska / Macaristan*, 2012, §§ 15-23.

⁹⁴ *Şolari / Moldova Cumhuriyeti*, 2017, §§ 25-39.

⁹⁵ *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya*, [BD], 2015, § 150; *Obote / Rusya*, 2019, §41; *Ibrahimov ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2016,

⁹⁶ *Bukta ve Diğerleri / Macaristan*, 2007, §§ 35-36.

⁹⁷ *Navalnyy ve Yashin / Rusya*, 2014.

⁹⁸ *Oya Ataman / Türkiye*, 2006,

⁹⁹ *Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye*, 2007,

Ancak, şiddete karışan kişilerin yoğun olarak yer aldığı bir gösteriyi dağıtmak için güvenlik güçlerinin müdahalesi ölçülü olduğu sürece sorun teşkil etmeyecektir.¹⁰⁰ Ne var ki, göstericilerin polis şiddetine karşı koymak için şiddete başvurduğu hallerde şiddeti kimin başlattığının incelenmesi gerekli olabilir.¹⁰¹

2.5.2. Gösteri Sonrasında Verilen Cezalar

Hukuka aykırı gösteri düzenledikleri ya da hukuka aykırı gösteriye katıldıkları gerekçesiyle kişilere adli ya da idari yaptırım uygulanması da barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder ve bu müdahalelerin de demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olması zorunludur. Bu çerçevede AİHM herhangi bir toplumsal kargaşaya sebep olup olmadığına bakılmaksızın salt olarak izinsiz yapıldığından hareketle durağan bir gösteriye katılanlara idari ceza verilmesini ölçüsüz bulmuştur.¹⁰² Aynı şekilde, etkinliği düzenleyen başvuruçuların kendi hareketleri ve niyetleri yeterince araştırılmaksızın gösterideki çatışmaların ardından meydana gelen “kitlesel kargaşadan” sorumlu tutularak hüküm giymelerini 11. maddenin ihlali olarak değerlendirmiştir.¹⁰³

Müdahalenin gerekliliğinin ve ölçülülüğünün değerlendirilmesinde dikkate alınacak hususlardan biri de verilen cezanın ağırlığıdır.¹⁰⁴ Eğer uygulanan yaptırım adli nitelik taşıyorsa daha sıkı bir denetim uygulanmalıdır.¹⁰⁵ Barışçıl gösteriler için kural olarak adli yaptırım, özellikle de hürriyeti kısıtlayıcı ceza uygulanmamalıdır.¹⁰⁶

Bu çerçevede AİHM, başvuruçular tarafından yaklaşık iki gün boyunca ana yolun tıkanması nedeniyle verilen bir yıllık süre ile ertelenen altı günlük hapis cezasının orantılı olduğuna karar vermiştir. Başvuruçulara verilen cezanın yegâne fiili sonucu, bir yıl boyunca geçerli olacak şekilde, ikamet yerlerini yedi günden uzun süre terk etmek istemeleri halinde izin alma yükümlülükleri olmuştur. Bu yaptırımın başvuruçuların fiilinin doğurduğu

Hukuka aykırı gösteri düzenledikleri ya da hukuka aykırı gösteriye katıldıkları gerekçesiyle kişilere adli ya da idari yaptırım uygulanması da barışçıl toplanma hakkına müdahale teşkil eder ve bu müdahalelerin de demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olması zorunludur.

¹⁰⁰ *Primov ve Diğerleri / Rusya*, 2014,

¹⁰¹ *Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye*, 2007, § 45

¹⁰² *Obote / Rusya* (2019)

¹⁰³ *Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ile Udaltsov / Rusya*, 2019, §§ 289-299.

¹⁰⁴ *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* ([BD], 2015, § 146; *Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ile Udaltsov / Rusya*, 2019, § 295.

¹⁰⁵ *Rai and Evans/ Birleşik Krallık*, (dec.), 2009,

¹⁰⁶ *Akgöl ve Göl / Türkiye*, 2011, § 43; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, § 83

kamusal zarar ile kıyaslandığında ölçüsüz olmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁷ Aynı şekilde başvuru için başvuru fırsatları bulunmasına ve izin koşulu belirlenmiş güvenlik noktaları ile sınırlı olmasına rağmen izin almamaları nedeniyle para cezasına çarptırılmalarını ölçüsüz bulmamıştır.¹⁰⁸

Fakat Mahkeme barışçıl gösteriye katılanların toplantı için izin almamaları nedeniyle gözaltına alınmalarının ardından, yerel makamlarca yasal para cezası cetvelinin üst sınırları üzerinden (azami yasal tutarın %80'i kadar) para cezası verilmesini toplanma hakkına orantısız müdahale olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁹

Mahkeme pek çok olayda barışçıl gösteriye katılanlara hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesini ölçüsüz bulmuştur. Aynı şekilde kişilerin protesto gösterilerine katılmasını engellemek amacıyla G8 zirvesi süresince altı gün önleyici gözaltına alınmalarını da ölçüsüz bulmuştur.¹¹⁰

2.6. Pozitif Yükümlülükler

Barışçıl toplanma hakkı devlete pozitif yükümlülükler de yükler,¹¹¹ kamu otoritelerinin barışçıl toplanma hakkına makul olmayan sınırlamalar getirmekten kaçınmaları yeterli olmayıp, aynı zamanda bu hakkı teminat altına almaları da gerekir.¹¹²

Bu çerçevede, kamu otoritelerinin gösterilerin barışçıl biçimde yürütülmesi ve tüm yurttaşların güvenliğinin sağlanması için uygun tedbirler alma yükümlülüğü vardır.¹¹³ Ancak bu yükümlülük sonuç yükümlülüğü değil, uygun araçları sağlama yükümlülüğüdür. Yani devlet bütün makul önlemleri almasına rağmen doğacak her tür zarardan sorumlu tutulamaz. Bakılması gereken devletin koruma ödevini yerine getirmek için uygun ve etkili ted-

¹⁰⁷ *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* ([BD], 2015, § 146

¹⁰⁸ *Rai and Evans/ Birleşik Krallık*, (dec.), 2009; benzer bir olayda yetkililerin gösterinin şehir merkezinde daha geniş bir meydana yapılması önerisini gereksiz bir şekilde kabul etmemeleri dolayısıyla hafif idari cezaya çarptırılmalarını da Mahkeme ölçülü bulmuştur. Bkz. *Berladir ve Diğerleri / Rusya*, 2012.

¹⁰⁹ *Hyde Park ve Diğerleri / Moldova* (no. 5 ve 6), 2010,

¹¹⁰ *Schwabe ve M.G / Almanya* (2011)

¹¹¹ *Öllinger / Avusturya*, 2006, § 35.

¹¹² *Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya*, 1988, § 34; *Djavit An / Türkiye*, 2003, § 57; *Oya Ataman / Türkiye*, 2006, § 36; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013

¹¹³ *Oya Ataman / Türkiye*, 2006, § 35; *Makhmudov / Rusya*, 2007, §§ 63-65; *Gün ve Diğerleri / Türkiye*, 2013

birleri alma konusunda bir ihmal ya da kastının bulunup bulunmadığıdır.¹¹⁴

Bu bağlamda, ortaya çıkan en önemli ödev, yasal göstericilerin, karşı göstericilerin şiddetine karşı korunmasıdır. Yetkililer, bir yürüyüşün katılımcılarına yönelik şiddet eylemlerini engellemek ya da en azından bunların boyutunu sınırlamak için yeterli tedbirleri almalıdır.¹¹⁵ Aksi takdirde, pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş olurlar. Birbirine karşıt görüşleri savunan grupların barışçıl toplanma hakkından eşit şekilde yararlanmasını sağlamak için en az kısıtlayıcı yöntemi bulmak ve uygulamak devletin ödevidir. Şiddet riskinin bulunması tek başına bu gösterilerden birinin ya da ikisinin birden iptal edilmesi için gerekçe olamaz. Yetkililer, değerlendirmelerini yaparken, şiddet içeren çatışma tehdidini ortadan kaldıracak kaynakları değerlendirmek için çıkabilecek sorunların potansiyel büyüklükleri hakkında somut tahminler ortaya koymalıdır.¹¹⁶

Karşı göstericilerin başvuru derneğinin toplanmasını ve yürüyüşünü engellediği *Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya*¹¹⁷ davasında, AİHM, iki karşı gösterinin yasaklandığını, çok sayıda polisin rota boyunca konuşlandırıldığını ve başvuru rotayı değiştirmeyi kabul ettikten sonra bile polislerin başvuru derneği korumayı reddetmediğini dikkate alarak yetkililerin makul ve uygun tedbirler alma konusunda başarısız olmadığı sonucuna varmıştır. Ancak, *Frumkin / Rusya*¹¹⁸ kararında, Mahkeme barışçıl bir gösterinin engellenmesinin, polisin toplanma öncesi düzenleyicilerle güvenilir bir iletişim kanalı kurmasını sağlayacak "basit ve belirgin adımlar" atmamasının bir sonucu olduğunu belirterek Sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Aynı şekilde bir LGBTİ derneği olan başvuru grubunun barışçıl bir gösteri öncesinde istismarcı karşı grupların saldırı ihtimaline karşı uyarmasına rağmen polisin olay yerinde yeterli güvenlik önlemi almamış olması, çok az sayıda polisin bulunması ve karşıt göstericilerin müdahalelerine karşı herhangi bir müdahalede bulunmadan uzaktan seyretmesini Mahkeme dikkate almış ve saldırgan karşı göstericilere odaklanarak barışçıl gösterinin devamına izin verilmesi yerine, gecikmiş polis müdahalesinin başvuru

¹¹⁴ *Giuliani ve Gaggio / İtalya* [BD], 2011, § 251; *Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* [BD], 2015, § 159; *Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya*, 1988, § 34; *Fáber / Macaristan*, 2012, § 39

¹¹⁵ *The United Macedonian Organisation Ilinden ve Ivanov / Bulgaristan*, 2005, § 115

¹¹⁶ *Fáber / Macaristan*, 2012, §§ 40 ve 43

¹¹⁷ *Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya* (1988)

¹¹⁸ *Frumkin / Rusya*, 2016.

Barışçıl toplanma hakkına müdahale eden ve engelleyen üçüncü kişilerin etkili bir şekilde soruşturulması ve gerektiğinde cezalandırılması da devletin ödevleri arasındadır.

dağıtmaya ve gözaltına almaya odaklanması dolayısıyla devletin pozitif yükümlülüklerinin ihlal edildiğine karar vermiştir.¹¹⁹

Ayrıca AİHM, siyasi, kültürel ya da başka türden herhangi bir etkinlik, toplantı ya da buluşmanın sorunsuz gerçekleşmesini teminat altına almak için gösterilerin yapıldığı yerlerde ilk yardım hizmetlerinin bulundurulması gibi önleyici güvenlik tedbirleri almanın önemine vurgu yapmıştır.¹²⁰

Diğer taraftan devletin pozitif yükümlülüklerinin bir de usul boyutunun bulunduğu göz önünde tutulmalıdır. Yani barışçıl toplanma hakkına müdahale eden ve engelleyen üçüncü kişilerin etkili bir şekilde soruşturulması ve gerektiğinde cezalandırılması da devletin ödevleri arasındadır.¹²¹ Göstericilerin yüzleri maskeli kişilerin saldırısına uğradığı bir olayda kamu otoritelerinin saldırganların kimliğini açığa çıkarmak için herhangi bir çaba göstermemiş olması, nihayetinde kişilerin kimliği açığa çıktıktan sonra da herhangi bir ceza verilmemiş olmasını, saldırganlardan birinin eylemi için para aldığını açıklamasına rağmen bu saldırıları finanse eden kişinin araştırılmamış olmasını AİHM etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali olarak nitelendirmiştir.¹²²

Son olarak kamu otoritelerinin barışçıl toplantı hakkının kullanılmasında ayrımcı muamelelerden kaçınması gerekir. Gösteriye izin verilmemesi ya da göstericilere saldıran üçüncü kişilerin etkili bir şekilde soruşturulmamasında ayrımcı saiklerin bulunması halinde barışçıl toplantı hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının da ihlali ortaya çıkacaktır.¹²³

3. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINI KULLANIRKEN BİLİNMESİ GEREKENLER: ORGANİZE EDERKEN, KATILIM SAĞLARKEN VE HAK İHLALLERİ

Türkiye yakın siyasi tarihinde, müdahaleyle en çok karşılaşılan haklardan biri kuşkusuz ki toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkıdır. 2016 yılının hemen öncesindeki siyasi iklim, 2016'da yaşanan darbe girişimi ve sonrasında gi-

¹¹⁹ *Identoba ve Diğerleri / Gürcistan*, 2015; benzer şekilde polisin barışçıl göstericileri karşıt göstericilerin saldırısından korumadığı başvuru için bkz. *Promo Lex ve Diğerleri / Moldova*, 2015.

¹²⁰ *Oya Ataman / Türkiye*, 2006, § 39.

¹²¹ *Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan*, 2005, § 43.

¹²² *Promo Lex ve Diğerleri / Moldova*, 2015.

¹²³ Gösteriye ayrımcı saikle izin verilmemesi ile ilgili olarak bkz. *Bączkowski ve Diğerleri / Polonya*, 2007; Saldırgan üçüncü kişilerin ayrımcı saikle soruşturulmaması ile ilgili olarak bkz. *Identoba ve Diğerleri / Gürcistan* (2015)

derek özgürlüklerin daraltıldığı bir siyasal düzene geçiş, bu hakkın kullanımına müdahaleyi yaygın hale getirmiştir. 2020'de başlayıp hala devam eden pandemi koşulları ve bunun için alınan önlemler zaten bireylerin fiili olarak bir araya gelmesinin önünde doğal bir engel geliştirerek hem toplantı hakkının hem de gösteri yürüyüşü hakkının fiili kullanımını sekteye uğratmıştır.

Son 10 yıla bakıldığında 2911 sayılı Kanun'a dayanarak açılan ceza soruşturmaları son birkaç yılda azalmış görünüyor. 2011 yılında 16.283 olan soruşturma sayısı, 2012'de 17.137, 2013'te 25.965, 2014'te 26.151, 2015'te 31.268, 2016'da ise 21.576 olmuştur. Bu tarihten sonra açılan soruşturma sayılarında dikkate değer bir düşüş görülmektedir. Soruşturma sayıları 2017'de 11.702, 2018'de 8.728, 2019'da 7.331, 2020'de ise 6.770'e gerilemiştir.¹²⁴ Bunun temel nedeni gösterilere açılan ceza soruşturması oranının düşmesi değil; 2016 darbe girişiminden sonra toplantı ve gösteri yürüyüşleri sayısının düşmesidir. Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kolayca yasaklanabilmesi ve bu gösterilere katılanlara yönelik açılan soruşturmanın 2911 Sayılı Kanun'a muhalefetin dışında toplantı ve gösteriler esnasındaki başka fiillerden, örneğin slogan nedeniyle Cumhurbaşkanına Hakaret suçu gibi suçlardan, açılması olarak gösterilebilir. 2911 Sayılı Kanun'a muhalefet suçlarından açılan soruşturma sayıları düşerken aynı oranda terör propagandası suçunun içinde yer aldığı Terörle Mücadele Kanunundan, Görevi Yaptırmamak İçin Direnme suçu bakımından Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlardan, Cumhurbaşkanına Hakaret suçu ve 301. Madde gibi suçların içinde yer aldığı Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlardan açılan soruşturmanın sayısındaki artış¹²⁵ kısmen somut bir neden olarak görülebilir.

2911 sayılı Kanun'a dayanarak açılan ceza soruşturmaları son yıllarda düşmüş olmasına rağmen, bu hakkın neredeyse her kullanımında ceza yargılamasıyla karşılaştığı düşünüldüğünde, oldukça yaygın bir şekilde hakkın kullanımına müdahale edildiği söylenebilir. Böylesi yaygın şekilde müdahaleye maruz kalan bir hakkı kullanırken nelere dikkat edilmesi gerektiği, haksız bir müdahaleyle karşılaşıldığında hangi yolların izlenebileceğinin önem kazanmaktadır. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde bu hakkın daya-

Gösteriye izin verilmemesi ya da göstericilere saldıran üçüncü kişilerin etkili bir şekilde soruşturulmamasında ayrımcı saiklerin bulunması halinde barışçıl toplantı hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının da ihlali ortaya çıkacaktır.

¹²⁴ Veriler Adalet Bakanlığı Adli İstatistik ve Sicil Müdürlüğü yıllık raporlarından alınmıştır.

¹²⁵ Bkz: Veriler Adalet Bakanlığı Adli İstatistik ve Sicil Müdürlüğü yıllık raporları

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında kolluk güçleri sıklıkla pankart ve dövizleri kontrol etmekte, izin vermediği pankart ve dövizlerin toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında kullanılmasını engellemektedir. Kolluk gücünün bu müdahalesinin keyfilik doğuracağı ihtimali göz önüne alınmalıdır.

naklarını, ne tür haksız müdahalelerle karşılaşabileceğini ve son olarak bu müdahalelere karşı neler yapılabileceğini inceleyeceğiz.

3.1. Haksız Müdahale Şekilleri ve Bunlara Karşı Alınabilecek Önlemler ile İzlenebilecek Yollar

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı çok çeşitli biçimlerde kullanılabilir. Bu haklara yönelik çok çeşitli biçimlerde haksız müdahale ile karşılaşılabilir. Bu müdahaleler idarenin müdahalesinde, yargı kararından ya da özel kişilerin fiillerinden kaynaklanabilir. Müdahalenin ne şekilde ve kim tarafından gerçekleştirildiği fark etmeksizin devletin, pozitif ve negatif yükümlülükleri nedeniyle müdahaleye yönelik sorumluluğunun doğması kaçınılmazdır. Devlet bu hakkı ihlal etmemekle yükümlü olduğu gibi özel kişilerin de bu hakkı ihlal etmesini engellemeye yönelik önlemleri almakla ve ihlal varsa bu ihlalin giderilmesi sağlamakla yükümlüdür. Bu bakımdan hakkın çerçevesinin geniş çizilmesi gerekmektedir.

3.1.1. İdarenin Haksız Müdahaleleri

3.1.1.1. Kolluk Tarafından Sık Sık Görüntü Kaydedilmesi

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kolluk güçleri tarafından sıklıkla ses ve görüntü kaydı yapılmaktadır. Ses ve görüntü kayıt cihazlarının kullanılması göstericiler üzerinde psikolojik bir baskı oluşturacağı aşikardır. Ayrıca, hakkı kullananlar yönünden, hakkın kullanılmasına yönelik gayri meşrulaştırıcı bir görünüm katarak caydırıcı bir etki doğuracağı da göz önüne alınmalıdır.¹²⁶ Bu bakımdan haksız müdahale olarak görülebilir.

3.1.1.2. Pankart ve Dövizlere Müdahaleler

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında kolluk güçleri sıklıkla pankart ve dövizleri kontrol etmekte, izin vermediği pankart ve dövizlerin toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında kullanılmasını engellemektedir. Kolluk gücünün bu müdahalesinin keyfilik doğuracağı ihtimali göz önüne alınmalıdır.

3.1.1.3. Yasaklama, Erteleme, Engelleme

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri sıklıkla yasaklama ve erteleme biçiminde idari işlemlere maruz kalabilmektedir. Genellikle söz konusu idari kararlar son

¹²⁶ Kaboğlu, "Dernek ve Toplantı Özgürlükleri", s. 125.

dakika tebliğ edilerek hakkını kullanmak isteyen kişilerin yeniden organize olması, örneğin toplantının başka bir yere alınması gibi seçeneklerin kullanılması ya da yargı yoluna başvurulması zamanında yürütmeyi durdurma ya da iptal kararı alınması engellenmektedir. Bazı durumlarda ise bir karara dayanmadan kolluk tarafından genel nedenlere dayandırılarak, “bu caddede yürüyüş yasak”, “bu meydanda toplanmak yasak” gibi kanuna aykırı gerekçelerle fiili olarak hakkın kullanılması da keyfi şekilde engellenebilmektedir.

3.1.1.4. Disiplin Soruşturması Açılması, Burs ve Kredilerin Kesilmesi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan öğrencilere yönelik üniversite yönetimleri tarafından disiplin soruşturması başlatıldığına ve ceza verildiğine dair birçok örnek bulunmaktadır. Disiplin soruşturmaları uyarma, kınama ve uzaklaştırma gibi cezalarla sonuçlanabildiği gibi, öğrencilerin yurt, burs ve kredi haklarından mahrum edilmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Hakkını kullanan öğrenciler bir yandan toplantı ve gösteri yürüyüşünü kullanma hakkından caydırılırken diğer yandan eğitim öğretim ve mülkiyet haklarına yönelik bir müdahale de söz konusu olmaktadır.

3.1.1.5. Diğer Müdahaleler

İdare tarafından yapılan haksız müdahaleler bunlarla sınırlı değildir. Gösteri ve toplantı yürüyüşünün çeşidine göre, idare de farkı şekillerde müdahalede bulunabilmektedir. Öğrenci kulübü açılmasının engellenmesi, özel kişilerden göreceği müdahaleye karşı koruma altında olmayacağı duygusu¹²⁷, etkinlik için idareye ait (Belediye, üniversite gibi) salonunun hukuka uygun bir gerekçe olmaksızın verilmemesi gibi örnekler de haksız müdahaleler arasındadır.

3.1.2. Cezalandırma: Hakkın Kullanımı Nedeniyle Gözaltı, Tutuklama ve Ceza Yargılamasına Maruz Kalmak

Gösteri ve toplantı yürüyüşü hakkını kullanan kişilere yönelik haksız gözaltı, tutuklama yapılmakta ve bu kişiler soruşturma ve ceza yargılamasına maruz bırakılmaktadır. Haksız gözaltı, tutuklama, soruşturma ve kovuşturmanın her biri ayrı ayrı ihlal nedeni olarak görülebilir. Hakkın kullanımını nedeniyle haksız yere gözaltı ve tutuklama, hakkın ihlali olmasının yanı sıra özgürlük ve güvenlik haklarının da ihlali anlamına gelecektir. Gözaltı veya tutuklama olmaksızın barışçıl gösteride bulunulduğu için soruşturma ve

Hakkın kullanımı nedeniyle haksız yere gözaltı ve tutuklama, hakkın ihlali olmasının yanı sıra özgürlük ve güvenlik haklarının da ihlali anlamına gelecektir.

127 A.ge., s. 30.

kovuşturmaya maruz kalmak da aynı şekilde kişi üzerinde caydırıcı etkide bulunabileceğinden haksız bir müdahale olarak yorumlanabilir.

Bu müdahalelerin yanı sıra başka türlü hukuka aykırılıkların olduğu örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, gözaltı sırasında psikolojik veya fiziksel kötü muameleye maruz kalmak, avukat hakkından faydalandırılmamak, yargılama esnasında savunma araçlarından tam olarak faydalanamamak da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının yanı sıra adil yargılanma, kötü muamele yasağı gibi başka hakların ihlaline neden olacaktır.

3.1.3. Özel Kişilerin Haksız Müdahaleleri

3.1.3.1. İşten Çıkarma

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kimseler, örneğin sendika toplantısına katılan bir işçi, hiçbir hukuki dayanağı olmamasına rağmen, caydırma politikası altında işverenler tarafından işten çıkartılabilmektedir. Bu da özel kişiler tarafından gerçekleştirilen haksız müdahaleler arasındadır.

3.1.3.2. Hedef Gösterme, İtibarsızlaştırma

Medya organları üzerinden, siyasetçiler, vali vb. kamu görevlileri veya diğer kişiler tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kimseler ya da toplantı veya gösteri yürüyüşünün kendisi hedef gösterilmekte ve itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu da açıkça haksız bir saldırıdır.

3.1.3.3. Tehdit

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kimseler, başka kişiler ya da gruplar tarafından çeşitli araçlarla tehdit edilmekte, hakkın kullanımı engellenmeye çalışılmaktadır.

3.1.3.4. Fiili Saldırı

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı sırasında fiili saldırı söz konusu olabilmektedir. Özellikle üniversitelerde, 5188 Sayılı Kanun'a göre toplumsal olaylara ya da toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale görevi veya yetkisi bulunmayan özel güvenlik tarafından hakkı kullananlara yönelik şiddet içeren saldırı ile karşılaşmaktadır. Özel güvenlik dışında başka gruplar tarafından da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kişilere karşı fiili saldırı gerçekleştirilmektedir.

3.1.3.5. Toplantı Salonu Sözleşmesinin Çeşitli Nedenlerle İptal Edilmesi

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kullanılırken etkinlik nedeniyle toplantı salonu ihtiyacı söz konusu olabilmektedir. Ancak bazı durumlarda kolluk güçlerinin baskısı politik nedenlerle salon sahiplerini toplantıya salon vermemeye veya verilen salonun sözleşmesini çeşitli bahanelerle (tadilat vb.) iptal ettirme veya salonu doğrudan kullandırmama gibi yollara itmektedir. Her ne kadar salonu vermemek bir özel hukuk ilişkisinden ibaret olsa da kullanımı konusunda anlaşılmalı bir salonun sonradan oluşan baskıdan ötürü çeşitli nedenlerle iptal edilmesi bir müdahale anlamına gelecektir.

3.2. Müdahalelere Karşı Alınabilecek Önlemler ve İzlenebilecek Yollar

Müdahalelere karşı ulusal ve uluslararası olmak üzere başvurulacak yollar bulunmaktadır. Bu müdahalelere yönelik olarak yapılacak ilk iş müdahalenin haksız bir müdahale olduğunu tespitidir. Ardından izlenebilecek yolu tespit etmek için müdahaleyi kimin yaptığı ve nasıl yaptığı sorularına verilecek cevaplar yol gösterici olacaktır.

- ◆ Öncelikle bütün süreçlerin sağlıklı yürütülebilmesi için bir avukat aracılığıyla, Türkiye Barolar Birliği Baro Adli Yardım Komisyonundan avukat talep edilmesi veya alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarından yardım alınması mümkündür.
- ◆ Kamu görevlilerinin sık sık görüntü alması, fiili engelleme, pankart ve dövizlere müdahale gibi keyfilik içeren müdahaleler aynı zamanda suç da teşkil ettiği için suç duyurusunda bulunulması izlenebilecek en temel yollardan biridir.
- ◆ İdare tarafından alınan bir yasaklama ya da erteleme kararının olduğu bir durum söz konusu ise öncelikle yasaklama veya engellemeye ilişkin bildirim yazılı olarak alınması ve istenmesi önemlidir.
- ◆ Eğer söz konusu karar yazılı olarak bildirilmezse; engellemeye ilişkin görüntü ve ses kaydı alınmaya çalışılması, yanınızda tanık bulundurulması ve tutanak tutulması da delil oluşturmak için etkili olacaktır.

- ◆ Bu aşamadan sonra yasaklama kararını veren idareye itiraz edilebileceği gibi yasaklama kararına karşı idare mahkemelerinde yürütmeyi durdurma talepli iptal davası açılabilir.
- ◆ Yasaklama veya engellemeyi yapan idare hakkında suç duyurusunda da bulunulabilir.
- ◆ Eğer söz konusu fiil idareye ait bir salonun toplantı için alınmasından sonra idarenin engellemesi gibi bir durumla karşı karşıya kalınacağından endişe ediliyorsa salonu için alınan kullanım izninin en baştan yazılı olarak alınması daha sonradan oluşacak keyfiliği önleyebilecektir.
- ◆ Üniversite öğrencilerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanmasından ötürü disiplin cezası verilmesi, KYK burs ve kredilerinin kesilmesi de idarenin yaptığı müdahaleler arasındadır. Bu kararların iptali için yine idare mahkemelerinde yürütmeyi durdurma talepli dava açılabilir gibi keyfilik içeren kararlara karşı kararı tesis eden kamu görevlilerine karşı suç duyurusunda bulunulabilir.
- ◆ Öte yandan yargı yolları dışında idarenin eylem ve işlemlerine karşı başvurulabilecek yargı benzeri yollar da mevcuttur. İdare tarafından yapılan haksız müdahalelere karşı yargısal yollara başvurmadan önce ya da başvuruyla birlikte, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu, Eşitlik Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu gibi kurumlara başvurular da yapılabilir.
- ◆ Kişinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanmasından dolayı ceza yargılamasına maruz kalması halinde uğradığı müdahaleye karşı kamuoyunu bilgilendirmesi olumlu bir etki yaratabilir.
- ◆ Yargılamanın sonunda ceza alınması halinde, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Birleşmiş Milletler yargı organları gibi ulusal-uluslararası yargı yollarının sonuna kadar kullanılması da oldukça önemlidir. Olağan hukuk yolları sona erdikten sonra başvurulacak hukuk kurumları da etkili sonuçlar doğurabilmektedir.
- ◆ Özel kişilerin saldırılarına karşı ise özel hukuk mercilerine başvuru mümkündür. İşten çıkarma halinde iş mahkemelerinde işe iade davası açılabilir. Konusu suç oluşturan özel kişi müdahalelerinde ise örneğin; hedef gösterme, tehdit veya saldırı hallerinde bu fiilleri gerçekleştiren kişilere karşı suç duyurusunda bulunulabileceği gibi bu kişilere karşı oluşan zararlara ilişkin maddi/manevi tazminat talebinde bulunabilirs-

niz. Ayrıca bu fiillerin yaşanması ihtimallerine karşılık valilik veya kaymakamlıktan koruma talep edebilirsiniz.

- ◆ Toplantılar için kiralanmış toplantı salonunun veya mekanın politik baskı, kolluk baskısı, tehdit, hedef gösterme gibi nedenlerle kullanımından vazgeçilmesi sıklıkla karşılaşılan bir müdahale türüdür. Böylesi durumlara baskı kuran kişilere karşı hukuki yollara başvurmanın yanında özel kişilere ait bu mekanların kullanılmaya karar verildiğine dair bir sözleşme yapılması ve sözleşmede cezai şart belirlenmesi malikin salonu kullandırmaktan sebepsizce vazgeçmesini önleyecektir. Ayrıca salon sözleşmesinin sonradan iptal edilmesiyle ilgili oluşan zararlara ilişkin de maddi-manevi tazminat davası açılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can, (2009). *Ahlak ve ahlak felsefesine giriş*. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Ankara.
- Çıldan, Cihan. (2012). *Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü*. Akademik Bilişim, Ankara.
- Duran, Hasan. (2006). İfade özgürlüğü ve Türkiye. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Konya.
- Kaboğlu, İ. (1992). *Dernek ve toplantı özgürlükleri*. Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Yıllığı, İstanbul.
- Nişancı, Dilaver. (2021). *AİHM kararları ışığında özgürlük ve güvenlik hakkı (AİHS M. 5) ve bu hakkın ifade özgürlüğü (AİHS M. 10) ile amaçta saptırma yasağı (AİHS M. 18) açısından irdelenmesi*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Diyarbakır.
- Özdemir, Ali. (2016). *Kamu düzeni' ve 'kamu güvenliği' kavramlarına analitik bir yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği)*, International Journal Of Legal Progress, İstanbul.
- Özenc , Berke, (2015). *Toplantı ve gösteri yürüyüşü Özgürlüğü ve mekân yasakları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul.
- Tanör, Bülent. (1994). *Türkiye'nin insan hakları sorunu*. BDS Yayınları, İstanbul.
- Tanyar, Ziya Çağa. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara.
- Tümay, Murat. (2016). *Kişilik hakları ve basın hürriyeti çatışmasında ifade hürriyeti dengesi*, Anayasa Yargısı, Ankara.
- ZABUNOĞLU, H. Gökçe. (2017). *AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Adalet Bakanlığı Adli İstatistik ve Sicil Müdürlüğü Yıllık Raporları: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/faaliyet-raporlari>

Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması: <http://politikaakademi-si.org/2014/08/08/temel-hak-ve-hurriyetlerin-gelisimi-ve-korunmasi/>
İnsan Hakları Komitesi (İHK), Barışçıl Toplanma Hakkına (m. 21) İlişkin 37 Nolu Genel Yorum:, <https://digitallibrary.un.org/record/3884725>

BAŞLICA AYM KARARLARI

Abdulcelil Demir ve diğerleri, B. No: 2017/27572, 18/6/2020

Abidin Cevher, B. No: 2015/6361, 18/7/2019

Abuzer Kaplan ve diğerleri, B. No: 2014/11953, 19/11/2019

Ali Ayvalıtış ve diğerleri, B. No: 2015/1275, 9/10/2019

Ali Çerkezoğlu ve diğerleri, B. No: 2015/1737, 18/7/2019

Ali Demirci ve diğerleri, B. No: 2015/16311, 20/9/2018

Ali Eren ve diğerleri, B. No: 2015/3882, 28/1/2020

Ali Hizmetçi ve diğerleri, B. No: 2017/18232, 7/9/2021

Ali Orak ve İrfan Gül Başvurusu, B.N. 2014/10626, 18.04.2018

Ali Orak ve İrfan Gül, B. No: 2014/10626, 18/4/2018

Ali Rıza Özer ve Diğerleri, B.No. 2013/3924, 06.01.2015

Ali Sarıpınar (2), B.No. 2013/6186, 09.03.2016

Ali Ulvi Altunelli, B. No: 2014/11172, 12/6/2018

Belkis Yurtsever ve Yılmaz Yıldız, B. No: 2016/10400, 25/9/2019

Betül Öztürk Gülhan ve Sıla Koç, B. No: 2016/12937, 10/12/2019

Burcu Bardakcı ve Erdem Yinanç, B. No: 2016/13475, 11/9/2019

Cebrail Bektaş ve Yüksel Şahin, B. No: 2015/4787, 25/9/2019

Celal Mezarıcı ve diğerleri, B. No: 2014/12781, 10/12/2019

Çağla Aydın ve diğerleri, B. No: 2016/1837, 9/7/2020

Deniz Kürtoğlu ve diğerleri, B. No: 2015/3247, 28/11/2019

Derya Yulcu, B. No: 2018/16158, 15/9/2021

Dilan Öğüz Canan, B. No. 2014/20411, 30.11.2017

Duran Eren Şahin, B. No: 2016/11928, 20/11/2019

Dursun Soydan ve diğerleri, B. No: 2015/2948, 14/11/2018

- Eda Ayşegül Kılıç*, B. No: 2015/12263, 16/1/2020
- Emre Soyaslan*, B. No: 2014/11306, 18/4/2019
- Erdal Karadaş*, B. No: 2017/22700, 28/5/2019
- Erkin Kocaman*, B. No: 2013/7637, 17/7/2019
- Erol Usta ve diğerleri*, B. No: 2016/10291, 13/4/2021
- Etem Aykaç ve diğerleri*, B. No: 2016/10633, 9/6/2020
- Eylem Onuk*, B. No: 2015/8018, 15/11/2018
- Ezgi Özen*, B. No: 2015/12753, 8/5/2019
- Ferhat Üstündağ*, B. No: 2014/15428, 17/7/2018
- Filiz Kerestecioğlu Demir ve diğerleri*, B. No: 2016/42278, 2/12/2020
- Gülfidan Yıldırım*, B.No. 2014/12290, 19.07.2017
- Gülistan Atasoy ve diğerleri [GK]*, B. No: 2017/15845, 21/1/2021
- Gülşah Öztürk ve Diğerleri*, B.N. 2013/3936, 17.02.2016
- Güral Doğan*, B. No: 2015/7453, 18/4/2019
- Gürkan Demirtaş*, B. No: 2016/12475, 28/11/2019
- Güven Boğa*, B. No: 2014/17222, 3/7/2019
- Halil Devrim Ulaş ve diğerleri*, B. No: 2015/12590, 6/3/2019
- Halkevleri Derneği*, B. No: 2015/9174, 7/3/2019
- Hamit Yakut [GK]*, B. No: 2014/6548, 10/6/2021
- Hasan Taşkın*, B. No: 2018/36835, 26/5/2021
- Hayriye Özde Çelikbilek*, B. No: 2016/13542, 24/10/2019
- Hüseyin Karabulut ve diğerleri*, B. No: 2017/24457, 17/6/2020
- İbrahim Hallaç*, B. No: 2016/9009, 7/11/2019
- İhsan Uğraş*, B. No: 2015/5365, 3/4/2019
- İsmail Sarıkabadayı ve diğerleri*, B. No: 2016/23696, 8/6/2021
- Kamuran Karaca*, B. No: 2015/8762, 6/2/2019
- Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (2)*, B. No: 2018/10351, 7/9/2021
- Leyla Sezen*, B. No: 2016/15197, 29/5/2019

- Mehmet Mutlu*, B. No: 2014/18240, 18/4/2018
- M.B.K. ve diğçerleri*, B. No: 2017/15038, 18/6/2020
- Mahir Engin Çelik ve Sakine Esen Yılmaz*, B. No: 2016/8776, 7/9/2021
- Mahmut Catın ve Saadet Aksoy*, B. No: 2015/324, 30/6/2020
- Medine Eren*, B. No: 2016/14588, 12/2/2020
- Mehmet Güneş*, B. No: 2015/16417, 11/12/2018
- Mehmet Mutlu*, B.No. 2014/18240,. 18.04.2018
- Mervan Kayhan*, B. No: 2017/34577, 28/1/2021
- Metin Birdal [GK]*, B. No: 2014/15440, 22/5/2019
- Meziyet Yıldız ve diğçerleri*, B. No: 2017/17038, 18/6/2020
- Murat Kur ve diğçerleri*, B. No: 2013/7604, 4/7/2019
- Mustafa Demiraydin*, B. No: 2015/1051, 21/3/2019
- Mutlu Öztürk ve diğçerleri*, B. No: 2020/8525, 28/1/2021
- Nahide Eren*, B. No: 2014/2134, 21/4/2021
- Nihat Sefer*, B. No: 2015/4443, 25/9/2019
- Osman Baydemir*, B. No: 2018/24509, 15/9/2021
- Osman Erbil*, B.No. 2013/2394, 25.03.2015
- Oya Meriç Eyüboğlu*, B. No: 2015/15836, 8/1/2020,
- Ömer Faruk Akyüz*, B.No. 2015/9247, 04.04.2018
- Öner Yakasız ve diğçerleri*, B. No: 2015/9430, 20/3/2019
- Özge Özgürengin*, B. No: 2014/5218, 19/4/2018
- Özkan Karataş ve diğçerleri*, B. No: 2017/31774, 14/10/2020
- Salih Şahin*, B. No: 2016/13964, 28/1/2020
- Savaş Candemir ve diğçerleri*, B. No: 2016/5116, 18/6/2020
- Sefa Başak*, B. No: 2014/15431, 20/11/2019
- Selahattin Demirtaş (9)*, B. No: 2017/28948, 15/6/2021
- Selma Elma*, B. No: 2017/24902, 4/7/2019
- Sercan Avşar*, B. No: 2016/63088, 9/6/2021
- Sevinç Hocaoğulları*, B. No: 2015/271, 15/11/2018

Süleyman Dağ, B. No: 2015/3896, 17/7/2019

Şenel Altan, B. No: 2016/4950, 11/3/2021

Tonguç Özkan ve diğerleri, B. No: 2015/1261, 26/9/2019

Tuncay Öcalan ve Dilber Yener, B. No: 2016/14273, 7/4/2021

Tuncay Yıldız ve diğerleri, B. No: 2014/12717, 8/1/2020

Uğur Ahmet Yaşar, B. No: 2014/11842, 2/6/2020

Umut Ercan Henden, B. No: 2017/22718, 24/6/2020

Umut Şimşek ve diğerleri, B. No: 2015/14310, 12/6/2018

Yasin Ağin ve diğerleri [GK], B. No: 2017/32534, 21/1/2021

Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş, B. No: 2015/10676, 26/12/2018

Yonca Verdioğlu Şık, B. No: 2014/17177, 19/4/2018

Zeynep Gülşah Aksoy, B. No: 2016/50678, 28/5/2019

BAŞLICA AİHM KARARLARI

Adalı / Türkiye, B. No: 38187/97, 31.03.2005

Akgöl ve Göl / Türkiye, B. No: 28495/06 28516/06, 17.05.2011

Ali Abbas Yılmaz/Türkiye, B. No: 41551/11, 7/7/2020

Annenkov ve Diğerleri / Rusya, B. No: 31475/10, 25.07.2017

Ashughyan / Ermenistan, B. No. 33268/03, 01.12.2008

Bączkowski ve Diğerleri / Polonya, B. No: 1543/06, 03.05.2007

Barankevich / Rusya, B. No: 10519/03, 26.07.2007

Berladir ve Diğerleri / Rusya, B. No. 34202/06, 19.11.2012

Bozan/Türkiye, B. No: 56816/10, 4175/11, 29/9/2020

Bukta ve Diğerleri /Macaristan, B. No. 25691, 17.10.2007

Butkevich / Rusya, B. No: 5865/07, 13.02. 2018

Celal Altun/Türkiye, B. No: 25119/11, 23/6/2020

Cisse / Fransa, B. No: 51346/99, ECHR 2002-III

Coster / Birleşik Krallık [BD], B. No: 24876/94, 18.01.2001

Csiszer ve Csibi / Romanya, B. No: 71314/13 ve 68028/14, 05.05.2020

Disk ve Kesk / Türkiye, B. No. 38676/08, 29.04.2013

- Djavit An / Türkiye*, B. No. 20652/92, 09.07.2003
- Elvira Dmitriyeva / Rusya*, B. No. 60921/17 ve 7202/18, 30.04.2019
- Éva Molnár / Macaristan*, B. No. 10346/05, 07.10.2008
- Ezelin / Fransa*, B. No. 11800/85, 26.04.1991
- Fáber / Macaristan*, B. No. 40721/08, 24.07.2012
- Frumkin / Rusya*, B. No. 74568/12, 05.01.2016
- Gafgaz Mammadov / Azerbaycan*, B. No. 60259/11, 15.10.2015
- Galstyan/Ermenistan*, B. No: 26986/03, 15.11.2007
- Giuliani ve Gaggio / İtalya [BD]*, B. No: 23458/02, ECHR 2011 (extracts)
- Gorzelik ve Diğerleri / Polonya [BD]*, B. No: 44158/98, ECHR 2004-I
- Gün ve Diğerleri / Türkiye*, B. No: 8029/07, 18.06.2013
- Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan*, B. No: 67360/11, 11.02.2016
- Hyde Park ve Diğerleri / Moldova (no. 5 ve 6)*, B. No: 6991/08 ve 15084/08,
14.09.2010
- Hyde Park ve Diğerleri / Moldova*, B. No: 33482/06, 31.03.2009
- Ibrahimov ve Diğerleri / Azerbaycan*, B. No:69234/11, 11.02.2016
- Identoba ve Diğerleri / Gürcistan*, B. No:73235/12, 12.05.2015
- Işıkırık/ Türkiye*, B. No: 41226/09, 14.11.2017
- İlyas Gündüz/Türkiye*, B. No: 64607/11, 7/7/2020
- Kasparov / Rusya*, B. No: 53659/07, 11.10.2016
- Kerçin/Türkiye*, B. No: 55038/11, 7/7/2020
- Kervancı/Türkiye*, B. No: 76960/11, 8/12/2020
- Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya, [BD]*, B. No. 37553/05, 15.10.2015
- Laguna Guzman / İspanya*, B. No. 41462/17, 06.10.2020
- Lashmankin ve Diğerleri / Rusya*, B. No. 57818/09 ve diğer 14, 07.02.2017
- Lutsenko ve Verbytsky/Ukrayna*, B. No. 12482/14 ve 39800/14, 21.01.2021
- Maestri / İtalya [BD]*, B. No. 39748/98, ECHR 2004-I
- Makhmudov /Rusya*, B. No. 35082/04, 26.07.2007
- Malofeyeva / Rusya*, B. No. 36673/04, 30.05.2013

- Mkrtchyan / Ermenistan*, B. No: 6562/03, 11.01.2007
- Mustafa Çelik/Türkiye*, B. No: 46127/11, 8/12/2020
- Navalnyy / Rusya*, [BD], B. No. 29580/12, 15.11.2018.
- Navalnyy ve Yashin / Rusya*, B. No. 76204/11, 04.12.2014
- Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye*, B. No. 32124/02, 32126/02, 32126/02, 32132/02 ve 32138/02, 02.06.2008.
- Obote / Rusya*, B. No. 58954/09, 19.11. 2019
- Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan*, B. No. 74989/01, ECHR 2005-X (extracts)
- Oya Ataman / Türkiye*, B. No. 74552/01, 05.12.2006.
- Öllinger / Avusturya*, B. No. 76900/01, ECHR 2006-IX
- Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya*, B. No. 10126/82, 21.06.1988
- Primov ve Diğerleri / Rusya*, B. No. 17391/06, 12.06.2014
- Promo Lex ve Diğerleri / Moldova*, B. No. 42757/09, 24.02.2015
- Rai ve Evans/ Birleşik Krallık*, (dec.), B. No. 26258/07 ve 26255/07, 17.11.2009
- Ramazan Taş/Türkiye*, B. No: 42153/11, 7/7/2020
- Razvozhayev / Rusya ve Ukrayna ile Udaltsov / Rusya*, B. No. 75734/12 ve diğer 12, 19.11.2019
- Rotaru / Romanya* [BD], B. No. 28341/95, ECHR 2000-V
- S. ve Marper / Birleşik Krallık* [BD], B. No. 30562/04 30566/04, 04.12.2008
- Samüt Karabulut / Türkiye*, B. No. 16999/04, 27.04.2009.
- Sáska / Macaristan*, B. No. 58050/08, 27.11.2012
- Schwabe ve M.G / Almanya*, B. No.8080/08 ve 8577/08, ECHR 2011 (extracts)
- Sergey Kuznetsov / Rusya*, B. No. 10877/04, 23.01.2009.
- Seyfettin Demir/Türkiye*, B. No: 45540/09, 19/5/2020
- Shmorgunov ve Diğerleri/ Ukrayna*, B. No. 15367/14 ve diğer 13, 21.01.2021
- Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], B. No.2330/09, ECHR 2013
- Stankov ve the United Macedonian Organisation Ilinden / Bulgaristan*, B. No. 29221/95 ve 29225/95, ECHR 2001-IX

Şolari / Moldova Cumhuriyeti, B. No. 42878/05, 28.03.2017

Taranenko / Rusya, B. No. 19554/05, 15.05.2014

Ter-Petrosyan / Ermenistan, B. No. 36469/08, 25.04.2019

The Gypsy Council ve Diğerleri / Birleşik Krallık (kk), B. No. 66336/01,
14.05.2002

The United Macedonian Organisation Ilinden ve Ivanov / Bulgaristan, B.
No. 44079/98, 20.10.2005

Varoğlu Atik ve Diğerleri / Türkiye, B. No. 76061/14, 14.01.2020

Zakharov ve Varzhabetyan / Rusya, B. No. 35880/14 ve 75926/17,
13.10.2020

Zülküf Murat Kahraman/Türkiye, B. No: 65808/10, 16/7/2019

LİBERAL PERSPEKTİF RAPOR

Sayı: 22, Aralık 2021

TÜRKİYE'DE KATILIMCI DEMOKRASİNİN DURUMU ÖRGÜTLENME VE TOPLANMA HAKKI

Editör: İsrail Özkan

Çankaya Mahallesi Atatürk Bulvarı No: 160 D: 10, Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[özgurlukarastirmalari](#) [ozgurlukar](#)